

Research Paper

Analyzing the Media Governance Scenarios and Political Legitimacy in Iran

*Behnam Sarkheil¹

1. Assistant Professor, Department of Political Science, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran

DOI: <https://doi.org/10.22034/ipsa.2026.562>

Receive Date: 09 February 2026

Revise Date: 21 June 2026

Accept Date: 04 July 2026

©2021 by the authors, Licensee IPSA, Tehran, Iran. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Extended Abstract

Introduction

The present study aims to analyze different scenarios of media governance on political legitimacy in Iran. This issue is of particular importance in the era of rapid technological developments and profound transformation of the media ecosystem, as the media have become one of the main pillars of influencing public opinion and shaping political legitimacy. The increasing expansion of access to the Internet and transnational social networks has transformed traditional patterns of information production and consumption, and on the other hand, the inconsistency between official narratives and the lived experiences of citizens has created significant gaps in the public arena of Iran. This issue is important due to the nature and popular roots of the government in Iran on the one hand, and the widespread and all-out media war against the government on the other. Accordingly, the central issue of the research is that the media governance system in Iran is on the verge of a historical transition, and this transition is being shaped by two main forces. First, the increasing pressure of technological developments on the one hand, and the increasing demand of society for transparency, accountability and participation on the other. In the meantime, the “war of narratives” has become a key arena in which government institutions, official media, civil society, digital citizens and transnational actors compete.

Research Question and Hypothesis

The central question of the research is what effects the possible macro scenarios of the future of media governance in Iran have on the patterns of formation or erosion of political legitimacy? The research hypothesis is based on the proposition that the model of media governance (from control-oriented to participation-oriented) and the way the political system uses new communication technologies (from tools of repression to tools of interaction) will be the main determinants of the type of political legitimacy (stable, survivalist, efficient or eroded) in the future horizon of Iran.

* Corresponding Author:

Behnam Sarkheil, Ph.D.

E-mail: sarkheil@soc.ikiu.ac.ir

Methodology

The present study was conducted with a futures approach and a scenario writing method based on a two-uncertainty matrix. The required data were collected with a mixed approach (qualitative-quantitative). In the qualitative section, 20 in-depth semi-structured interviews were conducted with experts in the fields of media and communications, political science and governance, futures studies, and information and communication technology. Sampling was carried out purposively using the snowball technique. The interview process continued until the theoretical saturation stage, which was achieved in the fifteenth interview. Library and document studies were also conducted, including upstream documents such as the "National Document on Cyberspace Development", the "Comprehensive Scientific Map of the Country", and the "Seventh Development Plan Law".

In the quantitative part, after extracting five driving categories (political, social, technological, media, and geopolitical) from the qualitative analysis, a structured questionnaire was provided to 20 experts to evaluate each factor from the perspectives of "strategic importance" and "degree of uncertainty." By calculating a composite score (product of importance and uncertainty), the two factors "transparency of media governance" and "level of technological development/how to use artificial intelligence" were selected as critical uncertainties and formed the main axes of the scenario matrix.

Results and Discussion

Based on the combination of the two main axes, four distinct scenarios were drawn.

Scenario 1: Participatory media governance (desirable horizon): In this scenario, the political system accepts transparency and constructive interaction with society as a strategic necessity. Key features include a shift from centralized control to intelligent regulation, active transparency and structured accountability, relative congruence of narratives and a narrowing of the perception gap, and technology at the service of engagement and empowerment. Political legitimacy in this scenario has a mixed, stable, and deep-rooted pattern, and social capital and generalized trust in institutions increase.

Scenario 2: Narrative Crisis (Unfavorable Horizon): In this scenario, media governance is opaque, centralized, and based on top-down command, and governance is technologically impotent and passive. Key features include structural incoherence and responsiveness of official media, dominance of external narratives and transfer of news authority to foreign media, deep nation-state divide and systematic distrust, and economic crisis of official media. Political legitimacy is gradually and systematically eroded and reduced to weak survivalist legitimacy.

Scenario 3: Media Securitization (Conservative Horizon): In this scenario, despite having advanced surveillance and control technology, the government ignores transparency and participatory space due to the absolute priority of security and stability. Key features include omnipresent technology-based control, mass production of a uniform official narrative, blocking of competing discourse, and digital migration of elites. Political legitimacy is transformed into advanced (technological) survivalist legitimacy, and political participation is reduced to a minimum.

Scenario 4: Technological Leap (Transformative Horizon): In this scenario, the government, by adopting a transparent and participatory approach, uses advanced technology for smart interaction, improving governance efficiency, and rapid responsiveness. Key features include digital government and data-driven governance, smart service delivery, competitive native platforms, and active digital citizenship. Political legitimacy is largely rebuilt on the basis of high efficiency and transparency, but there is a risk of deviation towards securitization.

In the discussion of the comparative analysis of scenarios, it should be said that this issue

has been done from three main perspectives.

Sources of legitimacy: In the participatory scenario, combined and sustainable legitimacy is based on three sources: functional, participatory and institutional. In the narrative crisis scenario, all three sources of legitimacy are simultaneously weakened. In the securitization scenario, technological survivalist legitimacy is based on ensuring security through technological control. In the technological leap scenario, digital or service legitimacy focuses on rebuilding legitimacy by strengthening functional legitimacy.

Dynamics and possibility of transition between scenarios: Three main paths were identified. The regressive path (from narrative crisis to securitization), the gradual transformation path (from securitization or narrative crisis to participatory), and the deviant path (from technological leap to securitization). Policy choices in the areas of transparency, engagement with society and technological investment determine the transition paths.

The role of key actors: The government, as a determining actor, directs the future path through regulation, investment in technology, and commitment to transparency. Society, with its level of media literacy and social capital, can be an enabler or a deterrent. Transnational actors, through the war of narratives and technological pressures, exacerbate the bottlenecks and opportunities of domestic governance.

Conclusion

The research results show that the pattern governing the relationship between the government and the media is not a secondary variable, but a determining variable in the production or erosion of political legitimacy. Political legitimacy in Iran has gone beyond its mere economic or security function more than ever before and depends on strengthening the quality of informational, discursive, and trust-building interaction between the government and citizens. The desired scenarios (participatory and responsible technological leap) that are based on transparency, accountability, and interaction, although facing transition difficulties, are the only sustainable paths to reproducing public trust and strengthening national resilience. In contrast, paths based on security control or governmental passivity lead to the systematic erosion of social capital, the accumulation of discontent, and increased structural fragility in the long run.

The findings of this research are consistent with key theories such as Habermas's "communicational legitimacy," Castells's "communication power," Zuboff's "surveillance capitalism," and Putnam's "social capital" theory, and show that in today's interconnected world, no power can survive for long outside of persuasive public discourse and trust based on transparency. This is the case in Iran, which is built on the basis of popular participation and serious attention to public opinion as a fundamental principle. Sustainable security and genuine legitimacy are sustained not in obstruction but in trust, nor in homogenization but in the intelligent management of plurality.

Keywords: Governance, Iran, Media, Narrative Crisis, Transparency.

References

- Alam, A. (1403). *Foundations of Political Science*. 38th edition, Tehran: Ney Publishing. (In Persian).
- Ameli, S. R. (1392). *Two Globalizations and the Future of Media in Iran*. Tehran: Research Institute for Culture, Art and Communications. (In Persian).
- Bashirieh, H. (2010). *Political Sociology*. 18th edition, Tehran: Ney Publishing.

(In Persian)

Berger, P. L. & Luckman, Th. (2016). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Cognition*. translated by Farrokh Fazeli, Tehran: Ney Publishing. (In Persian)

Berger, P. L. & Luckmann, T. (1966). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Anchor Books.

Castells, M. (2009). *Communication power*. Oxford University Press.

Castells, M. (2017). *The Power of Communication*, translated by Hossein Basirian Jahromi. Tehran: Scientific and Cultural Publications. (In Persian).

Chinedu, A. E., Aniekan Akpan Umoh, Valentine Ikenna Ilojiana, & Abimbola Oluwatoyin Adegbite. (2024). Review of Telecommunication Regulation and Policy: Comparative Analysis Usa and Africa. *Computer Science & IT Research Journal*. 5(1), 81-99. <https://doi.org/10.51594/csitrj.v5i1.703>

Digital 2024: Iran — DataReportal – Global Digital Insight

Ghasemi, M. H., Eyvazi, M. R., Pour-Ezzat, A.A. & Pour-Sadegh, N. (1404). Structural Analysis of the Challenges and Opportunities of Governance and Policy-Making in the Country in the Horizon of 1420. *Scientific Quarterly Journal of Transcendental Governance*, 6(3), 69-105. (In Persian)

Gunitsky, S., & King, G. (2020). *The new digital authoritarianism*. Princeton University Press.

Habermas, J. (2006). Political communication in media society: Does democracy still enjoy an epistemic dimension? *Communication Theory*, 16(4), 411-426.

Hutchins, B., et al. (2017). *Digital Media Sport: Technology, Power and Culture in the Network Society*. Routledge

Hymes, J., & Rapp, S. (2017) *The War of Narratives: Media and Legitimacy in the Twenty-First Century*. In *a Collection of Essays* (Mohammad Fallah, translator). Tehran: Institute for Cultural and Social Studies. (In Persian).

Jamieson, K. H. (2020). *Cyberwar: how Russian hackers and trolls helped elect a president: what we don't, can't, and do know*. Oxford University Press.

Lippmann, W. (2023). *Public Opinion*, Transaction Publishers, New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.)

Mazinanian, S. (2000). A New Approach to the Regulation of Cyberspace. *Law of New Technologies*, 2(3), 297-319. doi: 10.22133/clj.2021.315328.1067

Motamednejad, K. (2002) *Mass Media*. Tehran, 13th edition. Tehran: Allameh Tabatabaei University Press. (In Persian).

- Myers, S. L. (2022). *How Social Media Amplifies Misinformation More Than Information*. The New York Times. Available at: <https://www.nytimes.com/2022/10/13/technology/misinformation-integrity-institute-report.html>
- Putnam, Ro. D. (2014) *One-Man Bowling: The Decline and Revival of Social Capital in America* (translated by Ghorban Abbasi). Tehran: Shiraz Publishing. (In Persian)
- Rafipour, F. (2017). *Development and Conflict*. 11th edition, Tehran: Sahami Publishing Company. (In Persian).
- Rahbar Qazi, M.R. & Ebrahimi, M. (2013). The Impact of Digital Media on Citizens' Perception of Clean Elections: The Mediating Role of Cultural Values. *Journal of Political Science*, 19(1), 103-130. doi: 10.22034/ipsa.2024.504. (In Persian)
- Rahmani, M., Fallahnejad, A. & Fallahi, S. A. (2014). Genealogy of Political Legitimacy in the Discourse of the Islamic Revolution. *Quarterly Journal of Islamic Revolution Studies*, 13(4), 7-24. (In Persian)
- Saber, M., Bashir, H., Majidi Ghahrudi, N., & Masoudi, O.A. (2013). Analyzing the Role and Function of Social Networks on the Digitalization of Tehran Youth Lifestyle. *Interdisciplinary Studies in Media and Culture*, 12(1), 211-242. doi: 10.30465/ismc.2022.40917.2543. (In Persian).
- Sarkheil, B. (2019). Media and Discursive Power with Emphasis on the Islamic Revolution. *Quarterly Journal of Political Research in the Islamic World*, 9(3), 177-205. (In Persian)
- Schwartz, P. (2010). *The Art of Foresight: Scenario-Based Planning for Managers and Entrepreneurs*. Translated by Aziz Alizadeh, Tehran: Defense Industries Educational Institute. (In Persian).
- Weber, Max. (2018). *Economy and Society*, translated by Mostafa Emadzadeh. Mehrdad Torabinejad, Abbas Manouchehri, Tehran: Ney Publishing House. (In Persian).
- Zuboff, S. (2019). *The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power*. Public Affairs.

تحلیل سناریوهای حکمرانی رسانه‌ای و مشروعیت سیاسی در ایران

* بهنام سرخیل^۱

۱. استادیار گروه علوم سیاسی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران

لینک گزارش نتیجه مشابهت‌یابی: <https://www.samimnoor.ir/view/fa/SimilarityResult?ItemID=19111484650/1%>

20.1001.1.1735790.1404.21.1.7.1

چکیده

دگرگونی در زیست‌بوم رسانه‌ای و شتاب تحولات فناورانه، رابطه حکمرانی رسانه و مشروعیت سیاسی را برجسته می‌کند. پژوهش حاضر با رویکرد آینده‌پژوهی و روش سناریونویسی، تأثیرات چهار سناریوی کلان حکمرانی رسانه‌ای مشارکتی، غلبه بحران روایت، امنیتی‌سازی رسانه، و جهش فناورانه و حکمرانی داده‌محور را بر مشروعیت سیاسی ایران بررسی کرده است. فرضیه اصلی پژوهش این است که «الگوی حکمرانی رسانه‌ای (از کنترل‌محور تا مشارکت‌محور) و نحوه به‌کارگیری فناوری‌های نوین، نوع مشروعیت سیاسی (پایدار، کارآمد، یا فرسایش‌یافته) را شکل می‌دهد». براساس یافته‌های پژوهش، در سناریوی مطلوب «حکمرانی رسانه‌ای مشارکتی»، شفافیت، تولید محتوای معتبر، و مشارکت جامعه در سیاست‌گذاری رسانه‌ای، موجب افزایش اعتماد عمومی و تقویت مشروعیت می‌شود. در مقابل، سناریوی «بحران روایت»، بیانگر آینده‌ای است که در آن ناهماهنگی میان رسانه رسمی و غیررسمی و نفوذ رسانه‌های خارجی، به فرسایش مشروعیت و تشدید شکاف دولت-جامعه منجر می‌شود. سناریوی «امنیتی‌سازی رسانه» نیز بیانگر نوعی مشروعیت کمینه و بقاگراست که کارکرد رسانه را از اعتمادسازی به مدیریت بحران تقلیل می‌دهد. سرانجام، سناریوی «جهش فناورانه» نشان می‌دهد که توسعه زیرساخت‌های هوش مصنوعی و حکمرانی داده‌محور می‌تواند روایت‌سازی هوشمند و شفافیت اطلاعاتی را تقویت کرده و مشروعیت را در مسیر کارآمدی بازسازی کند. نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که آینده مشروعیت سیاسی در ایران در تقاطعی راهبردی میان الگوهای چهارگانه قرار دارد. سناریوهای مطلوب (مشارکتی و جهش فناورانه مستولانه) که بر شفافیت، پاسخ‌گویی، و تعامل استوارند، اگرچه با دشواری‌های گذار مواجه‌اند، اما مسیرهای پایدار برای بازتولید اعتماد و تاب‌آوری ملی هستند. در مقابل، سناریوهای مبتنی بر کنترل یا انفعال (بحران روایت) به فرسایش سیستماتیک سرمایه اجتماعی و شکنندگی می‌انجامند.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۱/۲۰

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۳/۳۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۴/۱۳

نوع مقاله: پژوهشی

واژگان کلیدی:

ایران، بحران روایت، حکمرانی، رسانه، شفافیت

* نویسنده مسئول:

بهنام سرخیل

پست الکترونیک: sarkheil@soc.ikiu.ac.ir

مقدمه

هم‌زمان با تحولات فناورانه، رسانه‌ها به یکی از ارکان اصلی تأثیرگذاری بر افکار عمومی، شکل‌دهی به مقبولیت و مشروعیت سیاسی و سرانجام، حکمرانی تبدیل شده‌اند؛ به‌گونه‌ای که افکار عمومی به‌معنای مجموعه‌ای از باورها، نگرش‌ها، و نقطه‌نظرات مشترک میان مردم جامعه می‌تواند بیرون از مناسبات قدرت شکل گیرند (لیپمن^۱، ۲۰۲۳، ۱۴-۷). دگرگونی در زیست‌بوم رسانه‌ای، به‌ویژه در بستر انقلاب دیجیتال و ظهور فضاهای جدید ارتباطی، ابعاد راهبردی و پیچیده‌ای گرفته است. در ایران نیز همگام با تحولات جهانی—رسانه، دگرگونی‌های بنیادینی را تجربه کرده است؛ ازیک‌سو، گسترش روزافزون دسترسی به اینترنت و شبکه‌های اجتماعی فراملی، الگوهای سنتی تولید و مصرف اطلاعات را دگرگون کرده و ازسوی دیگر، ناهماهنگی میان روایت‌های رسمی و تجربه‌های زیسته و اثرگذاری بر انتظارات جامعه، شکاف‌های روبه‌گسترشی را در عرصه عمومی ایجاد کرده است.

این موضوع از دو جنبه اهمیت ویژه‌ای دارد؛ نخست اینکه، نظام سیاسی ایران از نظر ساختاری و ماهوی، برپایه آرای عمومی و مشارکت مردمی استوار است و مشروعیت آن به‌صورت مستقیم با مقبولیت عمومی گره خورده است؛ ازاین‌رو، هرگونه خدشه در این پیوند، می‌تواند بنیان‌های مقبولیت نظام را با چالش مواجه کند (بشیری، ۱۳۸۹، ۱۵-۱۲). نکته دیگر اینکه، حاکمیت در ایران، طی سال‌های اخیر، با یکی از گسترده‌ترین و همه‌جانبه‌ترین جنگ‌های رسانه‌ای و عملیات روانی بین‌المللی روبه‌رو بوده که بازیگران فراملی با بهره‌گیری از پلتفرم‌های متعدد و ابزارهای پیشرفته ارتباطی، درصدد تضعیف روایت رسمی، القای ناکارآمدی، و مخدوش‌سازی تصویر حکومت در افکار عمومی داخلی و خارجی برآمده‌اند (کاستلز، ۱۳۹۶: ۱۶۸-۱۶۲).

در تبیین این چالش می‌توان به نمونه‌های عینی متعددی مانند تفاوت‌های معنادار میان روایت‌های رسمی و غیررسمی (اخبار، تصویرسازی رخدادها، میزان خسارات، نحوه برخورد نیروهای انتظامی و مانند آن) در خصوص اعتراضات ۱۳۹۸ اشاره کرد. یا در بحران کرونا در سال ۱۳۹۹، فاصله زمانی و تأخیر میان وقوع یک رویداد (مانند کمبود تجهیزات پزشکی یا آمار واقعی مبتلایان) با اطلاع‌رسانی رسمی، به‌گونه‌ای بود که برخی از شهروندان برای دریافت

1. Lippmann

اخبار (درست یا اشتباه) به انواع شبکه‌های مجازی و کانال‌های تلگرامی، واتس‌آپی، و اینستاگرامی غیررسمی مراجعه می‌کردند که عملاً مشروعیت سیاسی را در معرض فرسایش قرار می‌داد. این موضوع، نه تنها بر کارکردهای سنتی رسانه‌های رسمی تأثیرگذار است، بلکه به عنوان عاملی تعیین کننده در فرایندهای مشروعیت‌سازی یا مشروعیت‌زدایی سیاسی در سطح کلان حکمرانی عمل می‌کند.

مسئله محوری پژوهش حاضر، این است که نظام حکمرانی رسانه‌ای در ایران در آستانه گذاری تاریخی است و این گذار، تحت تأثیر دو نیروی اصلی شکل می‌گیرد. از یک سو، فشار فزاینده تحولات فناورانه (همچون هوش مصنوعی، کلان داده‌ها، و پلتفرم‌سازی) که شیوه‌های سنتی کنترل و تنظیم‌گری را به چالش می‌کشد و به نظر می‌رسد سیاست‌گذاری رسانه‌ای در ایران از این تحولات فناورانه عقب مانده است؛ برای نمونه، در حالی که بسیاری از کشورها از هوش مصنوعی برای شخصی‌سازی محتوا، رصد افکار عمومی، و پاسخ‌گویی هوشمند استفاده می‌کنند، هنوز سیاست‌گذاری رسانه‌ای در ایران عمدتاً مبتنی بر محدودسازی و نه رقابت‌پذیری و اقناع است. استفاده از کلان داده‌ها برای تحلیل احساسات عمومی و پیش‌بینی بحران‌های ارتباطی نیز در ایران یا محدود بوده یا در چارچوب نظارت امنیتی به کار می‌رود و در واقع، یکی از عوامل مهمی است که حکمرانی رسانه‌ای را از کارکردهای اصلی خود (اعتمادسازی و مشروعیت‌بخشی) دور می‌کند. از سوی دیگر، مطالبه شفافیت، پاسخ‌گویی، و مشارکت در تولید و توزیع محتوا توسط جامعه، کاستی‌های حکمرانی رسانه‌ای ایران را آشکار می‌کند.

این مسائل، همراه با ضعف در تولید و توزیع محتوا سبب شده است که تعامل یا تقابل دو حوزه رسانه و مشروعیت، آینده‌های محتمل متفاوتی را برای رابطه حکمرانی و مشروعیت رقم بزنند. در این میان، «جنگ روایت‌ها» و فعالیت‌های گسترده در حوزه عملیات روانی، به میدانی تبدیل شده که در آن، نهادهای حکومتی، رسانه‌های رسمی، جامعه مدنی، شهروندان دیجیتال، و حتی بازیگران فراملی، با هم رقابت می‌کنند. نتیجه این نبرد، صرفاً در گرو کنترل اطلاعات نیست، بلکه در گرو «اعتبار» و «اقناع» است.

با این توصیف، پژوهش حاضر با پذیرش این پیش‌فرض بنیادین شکل می‌گیرد که «در جهان به هم پیوسته امروز، مشروعیت سیاسی دیگر صرفاً برآمده از کارآمدی اقتصادی یا امنیتی نیست، بلکه تا حد زیادی در گرو کیفیت ارتباط حکومت با شهروندان و توانایی نظام سیاسی در مدیریت هوشمندانه فضای عمومی و تولید روایت‌های مقبول است.

در این چشم‌انداز، هدف اصلی این پژوهش، ترسیم سناریوهای محتمل آینده حکمرانی رسانه‌ای در ایران و تحلیل نظام‌مند پیامدهای هریک بر الگوهای مشروعیت سیاسی است و پرسش محوری پژوهش این است که «سناریوهای کلان محتمل و اصلی آینده حکمرانی رسانه‌ای در ایران چیست؟» و «هر سناریو چه تأثیراتی بر الگوهای شکل‌گیری یا فرسایش مشروعیت سیاسی دارد؟» در پاسخ به این پرسش، فرضیه پژوهش بر این گزاره استوار است که «الگوی حکمرانی رسانه‌ای (از کنترل‌محور تا مشارکت‌محور) و نحوه بهره‌گیری نظام سیاسی از فناوری‌های نوین ارتباطی (از ابزار سرکوب تا ابزار تعامل)، تعیین‌کننده اصلی نوع مشروعیت سیاسی (پایدار، بقاگرا، کارآمد، یا فرسایش‌یافته) در افق آینده ایران خواهد بود.

۱. حکمرانی رسانه‌ای و مشروعیت

حکمرانی رسانه‌ای در تعریف کلاسیک به «مجموعه‌ای از قواعد، نهادها و فرایندها اطلاق می‌شود که بر نحوه تولید، توزیع، و مصرف محتوای رسانه‌ای نظارت می‌کنند» (معتدنازاد، ۱۴۰۲، ۴۵-۷).

از این منظر، تنظیم‌گری رسانه، بخشی از سیاست‌گذاری به‌شمار می‌آید که به‌طور مستقیم به نظارت و اجرا می‌پردازد و در چارچوب حکمرانی رسانه قرار می‌گیرد (هاتچینز، ۲۰۱۷، ۸۰-۱). در دهه‌های اخیر، تحولات فناورانه و اجتماعی، بنیان‌های این تعریف را تغییر داده‌اند و الگوی سنتی حکمرانی رسانه که مبتنی بر ساختاری عمودی، متمرکز، و کنترل‌محور بود و در آن دولت به‌عنوان نهاد انحصاری نظارت و تنظیم‌گری عمل می‌کرد، در خلال انقلاب دیجیتال و ظهور فضای مجازی، کارآمدی خود را از دست داده است. این الگو که از آن با عنوان «پارادایم حاکمیتی» یاد می‌شود، قادر به مدیریت زیست‌بوم پیچیده و چندلایه رسانه‌های جدید نیست و درمقابل، الگوی نوین حکمرانی رسانه‌ای در حال شکل‌گیری است که ویژگی اصلی آن، شبکه‌ای و افقی بودن است. در این الگو، حکمرانی نه یک دستور از بالا به پایین، بلکه حاصل تعامل و کنش متقابل پیچیده میان بازیگران متعدد و متنوع است. این بازیگران، شامل نهادهای دولتی، تنظیم‌گران مستقل (نظیر شوراهای نظارت بر رسانه)، پلتفرم‌های خصوصی و فراملی (مانند شبکه‌های اجتماعی)، نهادهای مدنی و جامعه مدنی (ازجمله انجمن‌های حرفه‌ای روزنامه‌نگاری) و حتی خود کاربران، به‌عنوان تولیدکنندگان و

مصرف‌کنندگان محتوا می‌شوند.

در توضیح بیشتر باید گفت، این گذار پارادایمی، ریشه در چند وضعیت کلیدی و درهم‌تنیده دارد؛ نخست، جهانی‌شدن و فراملی‌شدن پلتفرم‌ها در قالب ظهور غول‌های فناوری فراملی که خدمات رسانه‌ای ارائه می‌دهند و مرزهای حاکمیتی سنتی را به‌چالش می‌کشند. این پلتفرم‌ها، قوانین و هنجارهای خود را تا حد زیادی دیکته می‌کنند و تنظیم‌گری آن‌ها، مستلزم همکاری‌های بین‌المللی و رویکردهای نوین است. دومین عامل، دگرگونی در الگوی مصرف رسانه‌ای است که تحت تأثیر حرکت شتابان مخاطبان، به‌ویژه نسل جوان، به‌سمت رسانه‌های اجتماعی و پلتفرم‌های تعاملی بوده و سلطه رسانه‌های جمعی سنتی (مطبوعات، رادیو، تلویزیون) را شکسته و مرکزیت آن‌ها در جریان اطلاع‌رسانی را کم‌رنگ کرده است (قاسمی و همکاران، ۱۴۰۴). براساس گزارش‌ها، در آغاز سال ۲۰۲۴، تعداد کاربران اینترنت در ایران از ۷۳/۱۴ میلیون نفر (برابر با ۸۱/۷ درصد جمعیت کشور) عبور کرده است (عزتی و دیگران، ۱۴۰۴، ۲۰۰، به نقل از: دیتاریپورتال^۱، ۲۰۲۴).

در همین راستا، افزایش مداوم مطالبه شفافیت و مشارکت در سطح بین‌المللی، مؤلفه محوری سوم به‌شمار می‌آید. شهروندان امروزی —برخلاف گذشته— مصرف‌کنندگان منفعل پیام نیستند. آن‌ها مطالبه‌گر حق دسترسی به اطلاعات، شفافیت، و مشارکت در نظارت بر عملکرد نهادها بوده و فضای دیجیتال، ابزار قدرتمندی را برای پیگیری این مطالبات فراهم کرده است (صابر و همکاران، ۱۴۰۱).

در چنین بافت پیچیده‌ای، مفهوم تنظیم‌گری هوشمند^۲ به‌منزله یک راهبرد بدیل مطرح می‌شود. در این چارچوب، دولت، نقش خود را از کنترل‌کننده مطلق و دست‌اندرکار مستقیم، به‌سمت تسهیل‌گر، ناظر کلان، و هماهنگ‌کننده تغییر می‌دهد. هدف نهایی در این رویکرد، ایجاد یک زیست‌بوم رسانه‌ای سالم، رقابتی، و چندصداست که در آن منافع عموم، آزادی بیان، امنیت ملی، و حقوق ذی‌نفعان مختلف در تعادل قرار گیرد. در تنظیم‌گری هوشمند، از ابزارهای متنوعی همچون خودتنظیمی صنفی، مقررات‌گذاری مشارکتی، شفاف‌سازی الگوریتمی، و ارتقای سواد رسانه‌ای استفاده می‌شود و دولت، بیشتر بر نظارت بر نتایج و پیامدها متمرکز می‌شود تا کنترل مستقیم فرایندها (سعیدی و علی‌حسینی، ۱۴۰۱).

1. Data Reportal
2. Smart Regulation

۱-۱. مشروعیت سیاسی و تحول منابع آن: از وبر تا جامعه پیچیده امروزی

مشروعیت سیاسی، به عنوان سنگ بنای ثبات و تداوم نظام‌های سیاسی، به معنای حقانیت و مقبولیت اعمال قدرت حکومت از سوی شهروندان است (بشیریه، ۱۳۸۹، ۵۶). ماکس وبر با ارائه نظریه مشروعیت، سه منبع ایدئال را برای توجیه سلطه برشمرد؛ نخست، مشروعیت سنتی (مانند سلطنت موروثی) که مبتنی است بر اعتقاد دیرینه به تقدس سنت‌ها و کسانی که براساس آن‌ها فرمان می‌رانند (وبر، ۱۳۸۴، ۲۱۷)؛ دوم، مشروعیت کاریزماتیک که مبتنی بر فداکاری و ارادت غیرعادی به تقدس، قهرمانی، یا ویژگی‌های استثنائی یک فرد (کاریزما) است (وبر، ۱۳۸۴، ۲۲۱)؛ و سوم، مشروعیت عقلانی-قانونی که مبتنی است بر اعتقاد به قانونی بودن الگوهای قاعده‌مند و حق کسانی که بر پایه این قواعد، حق صدور فرمان یافته‌اند (وبر، ۱۳۸۴، ۲۲۵).

در جوامع مدرن امروزی، به ویژه در بستر دولت‌های ملی و رسانه‌ای شدن سیاست، این تقسیم‌بندی کلاسیک، دیگر به تنهایی قادر به تبیین تمام وجوه مقبولیت نبوده و مشروعیت اغلب چندبعدی، ترکیبی، و متغیر است. براین اساس می‌توان سه منبع اصلی و درهم‌تنیده را برای مشروعیت در عصر حاضر برشمرد:

۱. مشروعیت نهادی/قانونی^۱: این بعد از مشروعیت، بر رعایت قوانین اساسی، هنجارهای حقوقی، و رویه‌های پذیرفته‌شده از سوی نهادهای حکومتی تأکید دارد. هنگامی که حکومت در چارچوب قانون عمل کند و نهادهای آن از مقبولیت عام برخوردار باشند، این نوع مشروعیت تقویت می‌شود (رفیع‌پور، ۱۳۹۶، ۱۴۵-۱۴۳)؛ به عنوان مثال، برگزاری منظم و بی‌تنش انتخابات، استقلال نسبی قوه قضائیه، و شفافیت در فرایندهای قانون‌گذاری می‌تواند سبب تقویت این بعد از مشروعیت شود.

۲. مشروعیت کارکردی/عملکردی^۲: این بعد، عملی‌ترین و ملموس‌ترین منبع مشروعیت نزد عموم مردم است. مشروعیت عملکردی بر توانایی نظام سیاسی در تأمین نیازهای اساسی و بهبود شرایط زندگی شهروندان استوار است. این نیازها، شامل امنیت (جانی، اجتماعی، ملی)، رفاه اقتصادی (اشتغال، توزیع عادلانه ثروت، کنترل تورم)، ارائه خدمات عمومی کارآمد (آموزش، سلامت، حمل و نقل)، و پاسخ‌گویی به مشکلات و مطالبات مردم می‌شود (عالم، ۱۳۷۳، ۹۸). هنگامی که حکومت در این حوزه‌ها موفق عمل

1. Institutional/Legal Legitimacy

2. Functional/Performance Legitimacy

کند، مقبولیت آن افزایش می‌یابد و شکست در این حوزه می‌تواند به سرعت به بحران مشروعیت بینجامد.

۳. مشروعیت مشارکتی/ توده‌ای^۱: این بعد، بر جنبه دموکراتیک و کیفی رابطه حکومت و ملت تأکید دارد. مشروعیت مشارکتی، ناظر بر میزان فرصت‌های واقعی و معنادار برای مشارکت شهروندان در فرایندهای سیاسی، از سطح پایه (انتخابات) تا سطح بالاتر (نظارت، تصمیم‌سازی و انتقاد) است. احساس شهروندان مبنی بر تأثیرگذاری بر سرنوشت خود و جامعه، محور این نوع مشروعیت است (قاضیان، ۱۳۸۷، ۲۲). توسعه فضای مدنی، آزادی بیان و مطبوعات، و فضای نهادینه شده برای نقد قدرت، ارکان این بعد از مشروعیت هستند.

۲-۱. رسانه، اعتماد عمومی، و جنگ روایت‌ها

امروزه رسانه‌ها بسیار فراتر از شبکه‌ها و کانال‌های ساده اطلاع‌رسانی عمل می‌کنند و به حلقه اتصال حیاتی و پویایی بین حکومت و شهروندان تبدیل شده و نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌دهی به ادراکات، ارزش‌ها، و درنهایت، ساخت اجتماعی واقعیت ایفا می‌کنند (برگر و لاکمن، ۱۳۹۵، ۴۷)؛ به این معنا که تصویر شهروندان از جهان سیاسی و اجتماعی، تا حد زیادی متأثر از چارچوب‌ها، اولویت‌ها، و زبانی است که رسانه‌ها ارائه می‌دهند. به همین دلیل، تصویر واقعیت می‌تواند از خود واقعیت در صحنه اجتماعی مؤثرتر باشد (سرخیل، ۱۳۹۸، ۱۸۶).

افزون بر این، از بعد ارتباط مردم و حاکمیت باید گفت، از یک سو، رسانه‌ها می‌توانند به عنوان سنگ بنای مشروعیت مشارکتی عمل کنند. آن‌ها با شفاف‌سازی عملکرد نهادهای حکومتی، انتشار اطلاعات معتبر و مستند، و فراهم کردن فضایی برای گفت‌وگوی عمومی و نقد سازنده، به تقویت سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی کمک می‌کنند (پاتنام، ۱۳۸۰، ۲۳۴)؛ اعتمادی که از مسیر رسانه‌های پاسخ‌گو و مستقل به دست می‌آید، پایدارترین نوع اعتماد و اساس مشروعیتی داوطلبانه و رضایت‌بخش است.

از سوی دیگر، فضای رسانه‌ای کنونی، به عرصه پیچیده و رقابتی‌ای موسوم به فضای «جنگ روایت‌ها» تبدیل شده است. این مفهوم، به نبرد دائمی بازیگران مختلف (دولت، گروه‌های سیاسی، رسانه‌های معارض، بازیگران فراملی) برای تعریف مسائل، تفسیر رویدادها، و جلب وفاداری افکار عمومی اشاره دارد (هایمز و رپ، ۱۳۹۶، ۸۹-۸۷). در این جنگ،

1. Participatory/Mass Legitimacy

پیروزی نه با روایت «واقعی‌تر»، بلکه با روایتی حاصل می‌شود که منسجم‌تر، جذاب‌تر، عاطفی‌تر، و مهم‌تر از همه، هم‌خوان‌تر با «تجربه زیسته» و پیش‌فرض‌های مخاطب باشد. رسانه‌های نوین و شبکه‌های اجتماعی، این نبرد دائمی را پیچیده‌تر، دموکراتیک‌تر، و درعین حال آشفته‌تر کرده‌اند. ناتوانی نظام سیاسی در تولید و ارائه روایت‌های مقبول، منسجم، و رقابت‌پذیر در میدان جنگ روایت‌ها برای مشروعیت، پیامدهای سنگینی دارد که برخی از آن‌ها عبارتند از:

۱. بی‌اعتمادی نظام‌مند: شهروندان به صدای رسمی بدبین شده و برای فهم جهان به منابع جایگزین (اغلب خارجی یا مخالف) روی می‌آورند؛
 ۲. چندپارگی شناختی^۱: جامعه در مورد مسائل اساسی به اجماع نمی‌رسد و واحدهای اجتماعی براساس باور به روایت‌های کاملاً متفاوت و متعارض شکل می‌گیرند؛
 ۳. فرسایش مشروعیت: این بی‌اعتمادی و چندپارگی، به‌طور مستقیماً به تضعیف پایه‌های مقبولیت نظام می‌انجامد. حکومتی که روایت آن خریداری نداشته باشد، به‌تدریج اقتدار خود را در عرصه عمومی از دست می‌دهد (کاستلز، ۱۳۹۶، ۱۶۴-۶).
- در چنین شرایطی، حکمرانی به‌جای تکیه بر رضایت، ناگزیر از اتکای بیشتر به ابزارهای اجبار و کنترل خواهد بود که خود، چرخه معیوب فرسایش مشروعیت را تشدید می‌کند؛ بنابراین، در عصر حاضر، توانایی مدیریت هوشمندانه فضای روایت‌سازی، به یک قابلیت حیاتی برای حکمرانی مطلوب تبدیل شده است. این مدیریت نه به‌معنای انحصار یا تحریف حقایق، بلکه به‌معنای توانایی مشارکت مؤثر در گفتمان عمومی، پاسخ‌گویی به پرسش‌ها، ارائه روایت‌های معتبر برپایه عملکرد واقعی، و بازسازی اعتماد از طریق شفافیت و گفت‌وگو است.

۲. پیشینه پژوهش

با توجه به تنوع پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه رسانه می‌توان آن‌ها را به دو دسته مطالعات داخلی و خارجی تقسیم کرد.

پژوهش‌های داخلی مرتبط در قالب چند جریان اصلی قابل‌رده‌بندی هستند که هریک بخشی از پازل رابطه رسانه، حکمرانی، و مشروعیت را بررسی کرده‌اند. هرچند اغلب آن‌ها، تحلیل جامع و آینده‌نگرانه‌ای به این ارتباط سه‌گانه ارائه نداده‌اند. جریان نخست، تأثیر

1. Cognitive Fragmentation

فضای مجازی را بر حوزه عمومی و گفتمان سیاسی در نظر داشته و بیشتر بر تحلیل تأثیرات فضای مجازی و رسانه‌های اجتماعی بر تحولات حوزه عمومی متمرکز بوده است. برای نمونه، عاملی (۱۳۹۲) با طرح مفهوم «دوجہانی‌شدن»، موضوع تقویت هم‌زمان گفتمان‌های محلی و جهانی در فضای رسانه‌ای ایران پرداخته و تضادهای هویتی ناشی از آن را بررسی کرده است. همچنین، ذکایی و سلطانی‌فر (۱۳۹۸) نشان داده‌اند که شبکه‌های اجتماعی موبایلی چگونه با ایجاد «سپهر عمومی موازی»، به تعمیق شکاف بین گفتمان رسمی و غیررسمی انجامیده‌اند. اگرچه این دسته از پژوهش‌ها به‌خوبی چالش گسست روایی را نشان می‌دهند، اما بیشتر بر وضعیت موجود تأکید داشته و کمتر به پیامدهای آتی آن برای مشروعیت حکمرانی پرداخته‌اند.

گروه دیگری از پژوهش‌ها، به نقد سیاست‌گذاری و حکمرانی رسانه‌ای در ایران پرداخته و با رویکردی انتقادی، ساختار و عملکرد حکمرانی رسانه در ایران را واکاوی کرده‌اند؛ به‌عنوان مثال، مظفری و همکاران (۱۴۰۰) در تحلیل اسناد بالادستی، استدلال کرده‌اند که الگوی کنترلی و امنیتی مدار حاکم بر سیاست‌گذاری فضای مجازی، در رویارویی با پویایی‌های فناورانه و اجتماعی جدید ناکارآمد، و نیازمند بازنگری بنیادین به‌سمت الگویی تعاملی‌تر است.

دسته دیگری از پژوهش‌ها نیز رابطه موضوعات جدیدی مانند شبکه‌های مجازی، رسانه‌های دیجیتال، و... را با سیاست و حکومت بررسی کرده‌اند؛ برای نمونه، رهبر قاضی و ابراهیمی (۱۴۰۲) در مقاله «تأثیر رسانه‌های دیجیتال بر ادراک شهروندان از انتخابات پاک: نقش میانجی ارزش‌های فرهنگی» ضمن مطالعه تأثیر رسانه‌های دیجیتال بر ادراک شهروندان و اعتماد عمومی، به این نتیجه رسیده‌اند که رسانه‌های جدید با رواج (گسترش و تبلیغ) ارزش‌های سکولار، امکان انتخابات پاک را فراهم می‌کنند.

این‌گونه پژوهش‌ها، وجوه و پیامدهای جدید رسانه را نشان می‌دهند، اما کمتر بر رابطه مستقیم مشروعیت و اعتماد عمومی با رسانه تمرکز داشته‌اند و با رویکردهایی که عمدتاً توصیفی-تحلیلی هستند، از ارائه چارچوبی برای ترسیم آینده‌های بدیل و سناریوهای محتمل حکمرانی باز می‌مانند.

دسته دیگر از پژوهش‌ها در قالب‌هایی چون آینده‌پژوهی رسانه و فناوری در ایران، مطالعاتی در حوزه رسانه و فناوری‌های ارتباطی انجام داده‌اند؛ برای نمونه، پژوهشگاه فضای مجازی (۱۳۹۹) در پژوهشی، به شناسایی پیشران‌ها و روندهای اساسی مؤثر بر آینده فضای مجازی کشور پرداخته است. بااین‌حال، تمرکز اصلی این‌گونه پژوهش‌ها، بر ابعاد فناورانه و

زیرساختی بوده و از پیوند نظام‌مند تحولات حکمرانی رسانه و مشروعیت سیاسی، به‌عنوان محور اصلی پژوهش، غافل شده‌اند.

۲-۲. پژوهش‌های خارجی

ادبیات جهانی در حوزه ارتباط رسانه، قدرت، و مشروعیت بسیار گسترده‌تر از پژوهش‌های داخلی بوده و چارچوب‌های نظری غنی‌تری ارائه می‌دهد؛ برای نمونه، گروهی از پژوهشگران، به بررسی رابطه رسانه‌های اجتماعی و مشروعیت در نظام‌های اقتدارگرا پرداخته و نقش دوگانه رسانه‌های اجتماعی را در این جوامع مطالعه کرده‌اند؛ برای نمونه، گوتی و کینگ (۲۰۲۰) نشان داده‌اند که این پلتفرم‌ها هم‌زمان می‌توانند به‌مثابه ابزاری برای نظارت دیجیتال، پروپاگاندا، و سرکوب و نیز کاتالیزوری برای بسیج اعتراضی و تشدید بحران مشروعیت عمل کنند. این دیدگاه‌ها، ماهیت تناقض‌گونه فناوری‌های ارتباطی جدید را در نسبت با اقتدار سیاسی برجسته می‌کنند.

برخی دیگر همچون هابرماس^۱ با طرح مفاهیمی همچون «مشروعیت ارتباطی»^۲ در پاسخ به تحولات عصر اطلاعات، مفهوم «مشروعیت ارتباطی» پرداخته‌اند. از این دیدگاه، مشروعیت در جوامع پیچیده مدرن، دیگر صرفاً محصول ساختارهای نهادی یا عملکرد اقتصادی نیست، بلکه تا حد زیادی در گفتمان عمومی و از طریق فرایندهای ارتباطی اقناع‌بخش بین حکومت و شهروندان بازتولید می‌شود. این چارچوب، نقش مرکزی رسانه‌ها را در مشروعیت‌سازی پررنگ می‌کند. در همین چارچوب می‌توان به پژوهش‌های مربوط به آینده‌پژوهی حکمرانی دیجیتال اشاره کرد که برخی نهادهای بین‌المللی و اندیشکده‌های جهانی در راستای ترسیم آینده حکمرانی در عصر دیجیتال انجام داده‌اند؛ برای مثال، مؤسسه رَند^۳ (۲۰۲۱) سناریوهایی برای آینده تنظیم‌گری پلتفرم‌های بزرگ فناوری ارائه کرده و سازمان یونسکو (۲۰۲۲) بر توسعه چارچوب‌های حکمرانی هوش مصنوعی برپایه شفافیت و فراگیری تأکید کرده است. اگرچه این‌گونه گزارش‌ها بینش‌های ارزشمندی درباره روندهای جهانی ارائه می‌دهند، اما عموماً فاقد تطبیق با زمینه‌های سیاسی-فرهنگی خاصی مانند ایران هستند. گروه دیگری از مطالعات نیز به بررسی مباحث و موضوعات جدیدی پرداخته‌اند هم‌زمان

1. Habermas
2. Communicative Legitimacy
3. The RAND Corporation

بر نقش و رابطه رسانه با اجزای مختلف حکمرانی و بازیگران اصلی آن تمرکز کرده‌اند؛ برای نمونه، جیمسون^۱ (۲۰۲۰) در کتابی با عنوان «جنگ سایبری؛ چگونه هکرها و ترول‌های روسی به انتخابات ریاست‌جمهوری کمک می‌کنند»، نقش روزافزون رسانه‌ها را در بخش‌های مختلف حکمرانی و امور سیاسی، از جمله تأثیر رسانه را بر مشارکت سیاسی و انتخابات، بررسی کرده است (جیمسون، ۲۰۲۰).

از یگ ونمه، اومو، ایلوجیانیا و آدگبیته^۲ (۲۰۲۴) در مقاله‌ای به تحلیل مقایسه‌ای تنظیم‌گری رسانه‌ها و چارچوب‌های تنظیم‌گری ارتباطات در ایالات متحده آمریکا و آفریقا پرداخته و چارچوب‌های کلان سیاست‌گذاری را بررسی کرده‌اند (از یگ ونمه و همکاران، ۲۰۲۴، ۲۳-۹).

در خصوص ویژگی‌های پژوهش حاضر باید گفت، با وجود غنای نسبی ادبیات داخلی و خارجی، شکاف محسوسی در ادبیات موجود مشاهده می‌شود که ناظر بر فقدان مطالعات جامعی است که با تلفیق چارچوب‌های «حکمرانی رسانه»، «مشروعیت سیاسی»، و «آینده‌پژوهی» پیامدهای راهبردی تحولات فناوری را برای آینده ایران تحلیل کند؛ بنابراین، پژوهش حاضر با هدف پر کردن این شکاف طراحی شده و در پی آن است که با استفاده از روش سناریونویسی، نه تنها آینده‌های محتمل حکمرانی رسانه‌ای را ترسیم کند، بلکه تأثیر هر مسیر را بر الگوهای بنیادین مشروعیت سیاسی در بستر منحصربه‌فرد ایران تحلیل نماید.

۳. روش پژوهش

پژوهش حاضر در چارچوب مطالعات آینده‌پژوهی راهبردی قرار می‌گیرد و هدف آن، نخست، شناسایی و توصیف سناریوهای محتمل آینده، و دوم، تبیین چگونگی شکل‌گیری این سناریوها و تحلیل رابطه علی-معنایی میان متغیرهای اصلی و پیامدهای مشروعیتی آن‌ها (بعد تبیینی) بوده و به دنبال فهم نظام‌مند آینده‌های ممکن، محتمل، و مطلوب، به منظور بهینه‌سازی تصمیم‌گیری‌های راهبردی آتی است. با توجه به ماهیت مسئله پژوهش که دچار عدم قطعیت‌های ساختاری است—استفاده از روش‌های خطی و پیش‌بینی محور، ناکارآمد خواهد بود؛ بنابراین، روش سناریونویسی^۳،

1. Jamieson
2. Adegbite, Ilojiana, Umoh, Ezeigwenem
3. Scenario Planning

به عنوان روش تحلیل، برگزیده شده است. در واقع، سناریوها، داستان‌های منسجم و معتبری درباره چگونگی تحول یک وضعیت از حال به آینده‌ای خاص هستند، و نه یک پیش‌بینی، بلکه مجموعه‌ای از چشم‌اندازهای محتمل را ارائه می‌دهند تا ذهنیت تصمیم‌گیران را در برابر شوک‌ها و غافلگیری‌های آینده مقاوم سازند (شوارتز، ۱۳۸۹، ۳۲-۴).

در این پژوهش، از الگوی ماتریس دو-عدم قطعیت^۱ - که یکی از کاربردی‌ترین قالب‌های ساخت سناریو به‌شمار می‌آید - برای ترسیم چشم‌اندازهای آینده استفاده شده است. منطق این روش، انتخاب دو پیشران یا عدم قطعیت بحرانی با بیشترین اهمیت و بیشترین میزان نااطمینانی درباره آینده آن‌ها است. این دو عامل، به عنوان محورهای عمودی و افقی یک ماتریس در نظر گرفته می‌شوند و دو حالت متضاد (برای نمونه، «بالا/پایین» یا «وجود/فقدان») برای هر محور تعریف می‌شود. تقاطع این حالت‌ها، چهار چارچوب یا «پیش‌سناریوی» متمایز ایجاد می‌کند که پس از تقویت با داده‌های کیفی و تحلیل‌های کارشناسانه، به چهار سناریوی جامع و روایی تبدیل می‌شوند. این چارچوب، امکان مقایسه نظام‌مند پیامدهای هریک از ترکیب‌های نیروهای اصلی را فراهم می‌کند.

داده‌های موردنیاز پژوهش با اتخاذ رویکرد ترکیبی و به دور روش کیفی و کمی گردآوری شدند تا از یک سو، عمق و بینش لازم فراهم آید و از سوی دیگر، عوامل به‌گونه‌ای عینی‌تر اولویت‌بندی شوند. به همین منظور، اولاً به کمک مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی شامل اسناد بالادستی و سیاستی‌ای همچون «سند ملی توسعه فضای مجازی»، «نقشه جامع علمی کشور» و «قانون برنامه هفتم توسعه» جهت استخراج چارچوب‌های رسمی حکمرانی، گزارش‌های پژوهشی انتشارات مراکز پژوهشی مرتبط با رسانه، فناوری و حکمرانی و نیز مقالات علمی به‌منزله مبنای نظری و بستر شناسایی اولیه روندها و متغیرها به وجود آمد. در گام دوم، ۲۰ مصاحبه نیمه‌ساختاریافته عمیق - به‌منظور گردآوری داده‌های کیفی غنی و بهره‌گیری از دانش ضمنی و تجربه خبرگان - انجام شد. فرایند مصاحبه تا مرحله اشباع نظری ادامه یافت و اشباع نظری در مصاحبه پانزدهم حاصل شد؛ به این معنا که از آن مرحله به بعد، مضامین جدیدی پدیدار نشدند و اطلاعات، تکرار یافته‌های پیشین بودند. با این حال، برای اطمینان از پوشش کافی تنوع دیدگاه‌ها و نیز کاهش احتمال غافلگیری، مصاحبه‌ها تا ۲۰ نفر ادامه یافت. میانگین مدت هر مصاحبه حدود ۷۵ دقیقه بود.

1. x2 Matrix

محورهای اصلی مصاحبه، دربردارنده شناسایی پیشران‌های اصلی مؤثر بر آینده حکمرانی رسانه‌ای، تحلیل عدم قطعیت‌های راهبردی، ارزیابی روندهای فناورانه و اجتماعی، و تصور آینده‌های بدیل در نسبت رسانه و مشروعیت سیاسی بودند.

جامعه آماری پژوهش از میان صاحب‌نظران و متخصصان حوزه‌های رسانه و ارتباطات، علوم سیاسی و حکمرانی، آینده‌پژوهی، و فناوری اطلاعات و ارتباطات تشکیل شده و نمونه‌گیری به روش هدفمند و با استفاده از روش گلوله‌برفی انجام شد. معیارهای انتخاب مشارکت‌کنندگان عبارت از داشتن دست‌کم ۱۰ سال پیشینه تخصصی و اجرایی در حوزه مرتبط، تولید آثار علمی یا تجربی شاخص در این زمینه، و برخورداری از دیدگاه راهبردی و آینده‌نگر در مورد موضوع بود. مصاحبه‌ها حول محورهای مهمی مانند شناسایی پیشران‌ها، تحلیل عدم قطعیت‌ها، ارزیابی روندها، و تصور آینده‌های بدیل انجام شد.

جدول شماره (۱). کدهای محوری استخراج‌شده از مصاحبه‌ها

ردیف	تخصص خبره	سابقه (سال)	مضمون اصلی (کد محوری)	نمونه نقل قول های کلیدی
۱	آموزش و سواد رسانه‌ای	۱۷	نقش سواد رسانه‌ای در کاهش چندپارگی شناختی	شهروندی که سواد رسانه‌ای دارد، نه طعمه آسان روایت‌های دروغین می‌شود و نه درمانده از تشخیص حقیقت.
۲	حکمرانی عمومی	۲۰	هزینه‌های سنگین گذار قهقرایی	کنترل شدید اطلاعات در کوتاه‌مدت آرامش ایجاد می‌کند، اما هزینه‌های بلندمدت آن از نظر اعتماد عمومی بالاست
۳	روزنامه‌نگاری حرفه‌ای	۲۲	خودسانسوری و کاهش گزارش‌های میدانی	بسیاری از همکارانم به خودشان اجازه نمی‌دهند برخی موضوعات را پوشش دهند، حتی پیش از هر دستور رسمی.
۴	حکمرانی عمومی	۲۰	شفافیت به مثابه ضرورت راهبردی	شفافیت فقط یک ارزش نیست؛ یک ضرورت بقا برای حاکمیت در عصر شبکه‌های اجتماعی است.
۵	مدیریت رسانه ملی	۱۵	واکنشی شدن رسانه رسمی	ما همیشه در مقام واکنش و تکذیب هستیم؛ نه در مقام روایت‌سازی اولیه.
۶	آینده‌پژوهی راهبردی	۱۲	گذار قهقرایی به امنیتی‌سازی	اگر روایت رسمی قدرت اقتناع خود را از دست دهد، ورود دستگاه امنیتی قابل‌پیش‌بینی است.
۷	توسعه و سیاست‌گذاری	۱۸	حکمرانی داده‌محور به جای تصمیم سلیقه‌ای	تصمیمات رسانه‌ای سلیقه‌ای یا واکنشی نه مبتنی بر داده و تحلیل افکار عمومی موجب تخریب اعتماد عمومی است
۸	مطالعات فرهنگی و رسانه	۱۹	مهاجرت مرجعیت خبری به خارج	نسل امروز برای فهم یک رویداد داخلی، اول سراغ اینستاگرام و توئیتر می‌رود، نه خبرگزاری رسمی.
۹	سیاست‌گذاری فضای مجازی	۱۴	اولویت امنیت مطلق بر شفافیت	در شرایط بحرانی، امنیت خط قرمز است و هر چیزی فدای آن می‌شود، حتی شفافیت.
۱۰	جامعه‌شناسی سیاسی	۲۵	بازتولید مشروعیت از مسیر اعتماد	مشروعیت در عصر دیجیتال از بالا به پایین توزیع نمی‌شود؛ در تعامل روزمره حکومت و شهروندان ساخته می‌شود

۱۱	ارتباطات و افکار عمومی	۱۴	شکاف نسلی در روایت و زبان	زبان روایت رسمی با زبان نسل جوان فاصله عمیقی دارد؛ این بزرگترین مانع اقناع است.
۱۲	حقوق ارتباطات	۱۶	تنظیم‌گری هوشمند و مشارکتی	تنظیم‌گری بدون مشارکت ذی‌نفعان، نه تنها کارآمد نیست، بلکه هزینه‌های اجرایی را نیز افزایش می‌دهد.
۱۳	علوم سیاسی	۲۴	فرسایش همزمان سه منبع مشروعیت	وقتی بحران روایت پیش می‌آید، هر سه پایه مشروعیت - کارکردی، مشارکتی و نهادی - با هم فرو می‌ریزند.
۱۴	مدیریت اجرایی رسانه	۲۳	کاهش هزینه‌های حکمرانی در بلندمدت با شفافیت	شفافیت بدون کارآمدی کافی نیست؛ مردم باید نتیجه ملموس شفافیت را در زندگی روزمره خود حس کنند
۱۵	فناوری اطلاعات	۱۱	هوش مصنوعی در خدمت پاسخگویی	دولت می‌تواند سامانه‌های پاسخگویی سریع و شفاف را فعال سازد؛ مسأله اراده سیاسی است.
۱۶	امنیت سایبری	۱۷	نظارت هوشمند به‌جای شفافیت	فناوری می‌تواند بدون ایجاد فضای بسته، تهدیدها را پیش از وقوع خنثی کند.
۱۷	دیپلماسی عمومی	۱۴	نفوذ روایت‌های فراملی در خلأ داخلی	وقتی روایت خود را ندهید، دیگران روایتشان را به جامعه می‌دهند و هزینه‌های امنیتی و اعتباری سنگین می‌شود
۱۸	شبکه‌های اجتماعی	۱۲	رقابت‌پذیری سکوهای بومی	مسدودسازی بدون جایگزینی جذاب، کاربر را به سمت سکوهای خارجی و غیرقابل کنترل سوق می‌دهد.
۱۹	اقتصاد رسانه	۱۳	بحران اقتصادی رسانه‌های رسمی	رسانه‌های رسمی هم از نظر اعتبار و هم از نظر درآمد مشکل جدی دارند. این دو بحران همدیگر را تغذیه می‌کنند.
۲۰	مدیریت بحران و ارتباطات	۱۵	اطلاع‌رسانی دیرهنگام و تشدید بحران	واکنش دیرهنگام در بحران، بدتر از سکوت است؛ چون به مردم می‌فهماند شما یا نمی‌دانید یا نمی‌خواهید بگویید.

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول شماره (۱) دربردارنده اطلاعات خبرگان مشارکت‌کننده در پژوهش است که در متن تحلیل (بخش‌های یافته‌ها و بحث) به نظرات و مضامین استخراج‌شده از مصاحبه با آن‌ها ارجاع داده شده است. مضامین اصلی استخراج‌شده از هر مصاحبه، هسته معنایی گفت‌وگو با خبره را در قالب یک کد محوری مانند «واکنشی شدن رسانه رسمی»، «شکاف نسلی در روایت»، «اولویت امنیت مطلق» و «شفافیت پیش‌دستانه» نشان می‌دهد. همچنین، بخشی از سخنان مصاحبه‌شوندگان که اهمیت بیشتری داشته است، به‌عنوان نمونه استخراج شده و در بخش‌های تحلیل به‌کار رفته است.

۱-۴. مراحل اجرای پژوهش و تحلیل داده‌ها

فرایند پژوهش به‌صورت گام‌به‌گام در پنج مرحله انجام شد. در ادامه، هر گام با تأکید بر پیوند میان داده‌های خام و سناریوهای نهایی تشریح شده است.

۱-۴-۱. گام نخست: شناسایی پیشران‌های اصلی (تحلیل محرک‌ها) با استفاده از تحلیل مضمون

در این گام، از روش تحلیل مضمون با رویکرد استقرایی استفاده شد. ابتدا ۱۰ مصاحبه نخست به‌همراه متون اسناد بالادستی و گزارش‌های پژوهشی به‌دقت مطالعه و کدگذاری باز شدند.

کدگذاری به صورت خطبه خط انجام گرفت و در مجموع ۲۴۷ کد اولیه استخراج گردید. سپس، این کدها در فرایندی تکراری، براساس شباهت معنایی، در قالب ۱۲ مضمون پایه سازمان دهی شدند. در مرحله بعد، این ۱۲ مضمون پایه در ذیل ۵ مضمون سازمان دهنده (سیاسی، اجتماعی، فناورانه، رسانه‌ای، و ژئوپلیتیکی) قرار گرفتند و فهرست جامعی از عوامل مؤثر بر پژوهش در قالب پنج محور اصلی در ارتباط با رابطه رسانه و حکمرانی استخراج شد.

● سیاسی: شفافیت، کیفیت تنظیم‌گری، پاسخ‌گویی نهادها، ثبات و انسجام در سیاست‌گذاری؛

● اجتماعی: سطح اعتماد عمومی، عمق شکاف نسلی، میزان سرمایه اجتماعی، سطح سواد رسانه‌ای و دیجیتالی؛

● فناورانه: میزان نفوذ و بلوغ هوش مصنوعی و کلان‌داده‌ها، قدرت رقابت‌پذیری و جذابیت پلتفرم‌های بومی، سطح امنیت سایبری؛

● رسانه‌ای: اعتبار و اتکاپذیری رسانه‌های رسمی و غیررسمی، ثبات اقتصادی مدل‌های کسب‌وکار رسانه‌ای، میزان تنوع و استقلال محتوایی؛

● ژئوپلیتیکی: شدت رقابت و جنگ روایت‌ها در منطقه، تأثیر تحریم‌های فناورانه، میزان نفوذ و تأثیرگذاری رسانه‌های فراملی.

عوامل یادشده براساس تحلیل کیفی داده‌های حاصل از مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با خبرگان حوزه رسانه، حکمرانی، و سیاست‌گذاری عمومی در مرحله نخست پژوهش شناسایی شده‌اند. این عوامل در مراحل بعدی، براساس میزان اثرگذاری و درجه عدم قطعیت، غربال و به عدم قطعیت‌های بحرانی تبدیل شده‌اند. ۱۰ مصاحبه باقی مانده، صرفاً برای بازبینی و اعتبارسنجی درونی مضامین به کار رفتند و این موضوع بررسی شد که آیا مضامین استخراج‌شده در مصاحبه‌های جدید نیز تکرار می‌شوند یا مضمون جدیدی ظهور می‌کند. در این مرحله، مضمون جدیدی شناسایی نشد که خود، تأیید دیگری بر اشباع نظری بود.

جدول شماره (۲). عوامل دارای عدم قطعیت شناسایی شده در مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته (مرحله نخست)

ردیف	عامل دارای عدم قطعیت	حوزه عامل	توصیف عدم قطعیت بر اساس دیدگاه خبرگان	سطح اثرگذاری بر مشروعیت سیاسی	درجه عدم قطعیت	ارتباط با سناریوها
۱	میزان شفافیت حکمرانی رسانه‌ای	سیاسی-حکمرانی	عدم قطعیت در تداوم/عقب‌نشینی از سیاست‌های شفافیت و پاسخ‌گویی رسانه‌ای	بسیار بالا	بالا	مشارکتی / امنیتی سازی
۲	نوع نگاه حاکمیت به رسانه	سیاسی-امنیتی	تردید میان رویکرد «تعامل محور» یا «کنترل محور» در مدیریت رسانه	بسیار بالا	بالا	همه سناریوها
۳	سطح اعتماد عمومی به رسانه‌های رسمی	اجتماعی	ناپایداری اعتماد و امکان ترمیم یا فروپاشی آن در بحران‌ها	بسیار بالا	بالا	مشارکتی / بحران روایت
۴	توان رقابتی سکوهای بومی	فناورانه	نامشخص بودن موفقیت/شکست سکوهای داخلی در رقابت با نمونه‌های خارجی	بالا	بالا	جهش فناورانه / بحران روایت
۵	نحوه استفاده از فناوری‌های نوین	فناورانه-حکمرانی	ابهام در استفاده از فناوری در جهت شفافیت یا کنترل و نظارت	بالا	متوسط-بالا	جهش فناورانه / امنیتی سازی
۶	شکاف نسلی در مصرف رسانه	اجتماعی-فرهنگی	افزایش یا مدیریت شکاف میان نسل‌ها در اعتماد به روایت رسمی	متوسط-بالا	بالا	بحران روایت
۷	حرفه‌ای‌گری رسانه‌های داخلی	رسانه‌ای	تردید در ارتقای استانداردهای حرفه‌ای یا تداوم ضعف ساختاری	بالا	متوسط	مشارکتی / بحران روایت
۸	هماهنگی نهادی در روایت‌سازی	رسانه‌ای-نهادی	عدم قطعیت در انسجام پیام میان نهادهای رسمی	بالا	متوسط-بالا	همه سناریوها
۹	شدت جنگ روایت‌های خارجی	ژئوپلیتیکی	پیش‌بینی ناپذیری سطح فشار رسانه‌ای و شناختی خارجی	بالا	بالا	بحران روایت / امنیتی سازی
۱۰	واکنش جامعه به محدودیت‌های رسانه‌ای	اجتماعی-سیاسی	نامشخص بودن میزان پذیرش یا مقاومت اجتماعی نسبت به کنترل رسانه	بسیار بالا	بالا	امنیتی سازی
۱۱	میزان سرمایه‌گذاری دولت در زیرساخت رسانه	اقتصادی-فناورانه	عدم قطعیت در اولویت یافتن اقتصاد رسانه و فناوری‌های دیجیتال	متوسط-بالا	متوسط	جهش فناورانه
۱۲	نقش نخبگان و جامعه مدنی در رسانه	اجتماعی-سیاسی	ابهام در گسترش یا محدودسازی نقش کنشگران غیردولتی	متوسط	متوسط	مشارکتی

چنان‌که در جدول شماره (۲) ملاحظه می‌شود، مبنای تحلیل پیشران‌ها و عدم قطعیت‌ها از طریق

مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته به‌دست آمده و امکان انتخاب دو عدم قطعیت اصلی فراهم می‌شود.

۲-۱-۴. گام دوم: تحلیل اهمیت و عدم قطعیت پیشران‌ها

پس از استخراج پنج دسته پیشران، پرسش‌نامه ساختاریافته‌ای طراحی و در آن از مصاحبه‌شوندگان خواسته شد، هر عامل را براساس مقیاس لیکرت پنج‌درجه‌ای (۱= بسیار کم تا ۵= بسیار زیاد) از دو نظر ارزیابی کنند: الف) اهمیت استراتژیک (میزان تأثیرگذاری عامل در شکل‌دهی به آینده رابطه حکمرانی رسانه و مشروعیت سیاسی)؛ ب) درجه عدم قطعیت (میزان ناطمینانی درباره چگونگی تحول و جهت‌گیری آینده آن عامل).

جدول شماره (۳). رتبه‌بندی نهایی عوامل براساس اهمیت و عدم قطعیت

رتبه	عامل	حوزه	اهمیت (۵-۱)	عدم قطعیت (۵-۱)	نمره نهایی	جایگاه در تحلیل سناریویی
۱	شفافیت حکمرانی رسانه‌ای	سیاسی-حکمرانی	۵	۵	۵	عدم قطعیت بحرانی (محور سناریو)
۲	سطح اعتماد عمومی به رسانه‌های رسمی	اجتماعی	۵	۵	۵	عدم قطعیت بحرانی / پیامدی
۳	نحوه استفاده از فناوری‌های نوین	فناورانه-حکمرانی	۵	۴	۴/۵	عدم قطعیت بحرانی (محور سناریو)
۴	توان رقابتی پلتفرم‌های بومی	فناورانه	۴	۵	۴/۵	عدم قطعیت کلیدی
۵	شدت جنگ روایت‌های خارجی	ژئوپلیتیکی	۴	۵	۴/۵	عدم قطعیت محیطی
۶	نوع نگاه حاکمیت به رسانه (تعامل/کنترل)	سیاسی-امنیتی	۵	۴	۴/۵	پیشران کلیدی سیاسی
۷	واکنش جامعه به محدودیت‌های رسانه‌ای	اجتماعی-سیاسی	۴	۴	۴	پیشران گذار سناریویی
۸	هماهنگی نهادی در روایت‌سازی	نهادی-رسانه‌ای	۴	۴	۴	پیشران پشتیبان
۹	حرفه‌ای‌گری رسانه‌های داخلی	رسانه‌ای	۴	۳	۳/۵	پیشران تقویتی
۱۰	شکاف نسلی در مصرف رسانه	اجتماعی-فرهنگی	۳	۴	۳/۵	پیشران اجتماعی
۱۱	میزان سرمایه‌گذاری دولت در زیرساخت رسانه	اقتصادی-فناورانه	۳	۳	۳	پیشران زمینه‌ای
۱۲	نقش نخبگان و جامعه مدنی در رسانه	اجتماعی-سیاسی	۳	۳	۳	پیشران تعدیل‌گر

گام سوم، انتخاب عدم قطعیت‌های بحرانی و ساخت ماتریس سناریو بود و پس از جمع‌آوری پرسش‌نامه‌ها، میانگین نمرات هر عامل در دو بعد اهمیت و عدم قطعیت محاسبه شد. سپس، همه

عوامل براساس محاسبه نمره ترکیبی (حاصل ضرب نمره اهمیت در نمره عدم قطعیت)، رتبه‌بندی شدند و دو عاملی که بالاترین نمره ترکیبی را کسب کردند، به عنوان عدم قطعیت‌های بحرانی انتخاب شدند. جدول رتبه‌بندی عوامل، علاوه بر امکان انتخاب عدم قطعیت‌های بحرانی، در افزایش روایی روش‌شناسی پژوهش نیز مؤثر است. براساس داده‌های این جدول، عوامل دارای نمره نهایی ۴/۵ و بالاتر، به عنوان عدم قطعیت‌های بحرانی یا نزدیک به بحرانی شناخته شده و مبنای شکل‌گیری محورهای سناریویی قرار گرفتند. عوامل دارای نمره ۳ تا ۴، نقش پیشران‌های پشتیبان، تعدیل‌گر، یا انتقالی بین سناریوها را ایفا می‌کنند. بر همین اساس، دو عامل «شفافیت حکمرانی رسانه‌ای» و «سطح تحول فناوریانه/ نحوه استفاده از هوش مصنوعی» به دلیل اهمیت بسیار زیاد و عدم قطعیت بالا، به عنوان دو محور اصلی ماتریس دو عدم قطعیت انتخاب شده‌اند. این رتبه‌بندی نشان می‌دهد، بحران مشروعیت بیش از آنکه فناوریانه باشد، حکمرانی محور و اعتمادمحور است. این دو عدم قطعیت، محورهای تشکیل دهنده ماتریس سناریو شدند.

● محور X (افقی): میزان شفافیت و مشارکت در حکمرانی رسانه‌ای (از حالت حداقلی: حکمرانی بسته، کنترل محور و غیرشفاف، تا حالت حداکثری: حکمرانی باز، مشارکت محور و شفاف)؛

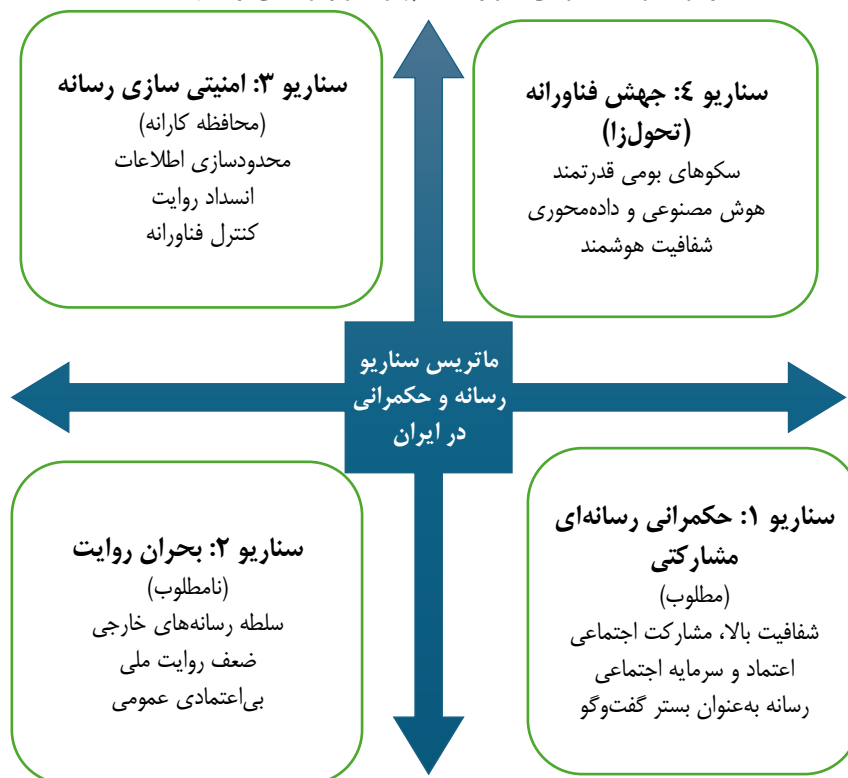
● محور Y (عمودی): سطح تحول فناوریانه و توان پلتفرم‌های بومی (از حالت حداقلی: ضعف فناوریانه، وابستگی، و عقب‌ماندگی، تا حالت حداکثری: جهش فناوریانه، خوداتکایی، و نوآوری).

گام چهارم، به تدوین و توصیف سناریوهای چهارگانه اختصاص یافت و با در نظر گرفتن دو حالت متضاد (بالا و پایین) برای هر محور، چهار قالب کلی یا «پیش‌سناریو» در چهار ربع ماتریس شکل گرفت. در این مرحله، با بازگشت به داده‌های کیفی مصاحبه‌ها (گزاره‌ها، نگرانی‌ها، سناریوهای ذهنی خبرگان) و همچنین، تحلیل روندهای اسنادی، هر چارچوب به یک سناریوی روایی منسجم و قابل تصور بسط داده شد.

گام پنجم، بر اعتبارسنجی سناریوها (ارزیابی همخوانی) تمرکز یافت. به منظور افزایش اعتبار، روایی، و قابلیت اتکای سناریوهای تدوین‌شده، جلسه‌ای با حضور ۱۰ نفر از خبرگان اولیه برگزار شد. در این جلسه، سناریوهای اولیه، ارائه و نقد و بررسی شد. مهم‌ترین بازخوردهای این جلسه عبارت بودند از: تأکید بر تفکیک واضح‌تر دو سناریوی «امنیتی‌سازی» و «بحران روایت» (که در بازنگری نهایی با برجسته‌سازی نقش فناوری در سناریوی سوم انجام

شد)، و نیز افزودن هشدار «گذار انحرافی» از سناریوی جهش فناوریانه به امنیتی سازی (که در بخش بحث و تحلیل تطبیقی وارد شد). پس از اعمال بازخوردها، خروجی نهایی فرایند روش شناختی فوق، چهار سناریوی بدیل متمایز است: ۱) حکمرانی رسانه ای مشارکتی (افق مطلوب)؛ ۲) غلبه بحران روایت (افق نامطلوب)؛ ۳) امنیتی سازی رسانه (افق محافظه کارانه)؛ و ۴) جهش فناوریانه و حکمرانی داده محور (افق تحول زا). هریک از این سناریوها در بخش بعدی به تفصیل، توصیف و تحلیل شده است.

نمودار شماره (۱). ماتریس سناریو: ایجاد چهار سناریو براساس دو عدم قطعیت

چنان که در نمودار شماره (۳) مشاهده می شود، براساس دو عدم قطعیت به دست آمده، چهار سناریوی زیر قابل بررسی است.

۱. ربع نخست (سناریوی مشارکتی): شفافیت بالا/ تحول فناوریانه متوسط بالا؛
۲. ربع دوم (سناریوی بحران روایت): شفافیت پایین/ تحول فناوریانه پایین؛
۳. ربع سوم (سناریوی امنیتی سازی): شفافیت پایین/ تحول فناوریانه بالا؛

۴. ربع چهارم (سناریوی جهش فناوریانه): شفافیت بالا/ تحول فناوریانه بالا.

۵. یافته‌های پژوهش

با عنایت به چهار دسته از سناریوهای به‌دست آمده (مطلوب، نامطلوب، محافظه‌کارانه، و تحولی) که حاصل ترکیب دو محور اصلی «میزان شفافیت و مشارکت در حکمرانی رسانه‌ای» و «سطح تحول فناوریانه و توان پلتفرم‌های بومی» است، تلاش شده است منطق هر سناریو، مصداق‌های اصلی، پیامدهای مؤثر بر مشروعیت، و سرانجام، فرصت‌ها و چالش‌های هر سناریو، ارزیابی شود.

۱-۵. سناریوی نخست: حکمرانی رسانه‌ای مشارکتی (افق مطلوب)

این سناریو در شرایطی محقق می‌شود که نظام سیاسی، شفافیت و تعامل سازنده با جامعه را به‌مثابه یک ضرورت راهبردی و پایدار بپذیرد. در این وضعیت، اگرچه فناوری در شرایط ایدئال نیست، اما تحول فناوریانه در سطحی متوسط و هدفمند، به‌گونه‌ای توسعه می‌یابد که از این تعامل پشتیبانی کند. مهم‌ترین مصداق‌های این سناریو عبارت‌اند از: اطلاع‌رسانی شفاف و به‌موقع در بحران‌ها، مشارکت نخبگان، دانشگاهیان و رسانه‌های حرفه‌ای در سیاست‌گذاری، و سرانجام، حرکت در مسیر کاهش شکاف روایت رسمی و تجربه زیسته مردم.

۱-۱-۵. ویژگی‌های مهم و منطق شکل‌گیری

● گذار از کنترل متمرکز به تنظیم‌گری هوشمند: فرایند سیاست‌گذاری رسانه‌ای با مشارکت فعال نهادهای مدنی، اصحاب رسانه، و دانشگاهیان، و در بستر گفت‌وگوی اجتماعی نهادینه‌شده شکل می‌گیرد. نقش دولت از «ناظر و سانسورگر» به تسهیل‌گر، ناظر کلان، و تضمین‌کننده سلامت فضای عمومی پیش می‌رود؛

● شفافیت فعال و پاسخ‌گویی ساختاریافته: نهادهای حکومتی با رویکردی پیش‌دستانه و مبتنی بر قانون دسترسی به اطلاعات، داده‌های مربوط به عملکرد، تصمیمات، و هزینه‌های خود را منتشر می‌کنند و در قبال آن پاسخ‌گو هستند. سازوکارهای رسمی‌ای برای رصد عمومی وعده‌ها و پیامدهای سیاست‌ها ایجاد می‌شود.

● هم‌نوایی نسبی روایت‌ها و کاهش شکاف ادراکی: رسانه‌های رسمی با به‌کارگیری زبان و رویکردی اقناعی، مبتنی بر واقعیت و متناسب با نیازهای مخاطب، بخش قابل‌توجهی از اعتماد

از دست رفته را بازمی‌یابد و شکاف عمیق میان روایت رسمی و تجربه زیسته شهروندان به گونه‌ای معنادار کاهش می‌یابد. رسانه‌های غیررسمی و شبکه‌های اجتماعی نقشی انتقادی سازنده و مکمل، و نه لزوماً متعارض، ایفا می‌کنند؛

● فناوری در خدمت تعامل و توانمندسازی: توسعه پلتفرم‌های ارتباطی و خدماتی بومی که عموماً با هدف انحصار یا محدودسازی نبوده و بیشتر برای تسهیل تبادل اطلاعات، ارائه خدمات کارآمد، و گردش نقد سازنده صورت می‌گیرد.

۲-۱-۵. پیامدهای مؤثر بر مشروعیت

● در این حالت، مشروعیت سیاسی از الگویی ترکیبی، پایدار، و ریشه‌دار برخوردار می‌شود که در مجموع، هم بر کارآمدی و عملکرد حکمرانی و هم بر رضایت آگاهانه و مشارکت فعالانه شهروندان استوار است؛

● سرمایه اجتماعی و اعتماد تعمیق یافته به نهادها افزایش می‌یابد. شهروندان حکومت را نهادی پاسخ‌گو، قابل‌پیش‌بینی، و متعلق به خود می‌بینند؛

● هزینه‌های حکمرانی در بلندمدت به دلیل کاهش نیاز به سازوکارهای پرهزینه نظارت و کنترل گسترده، به‌طور چشمگیری کاهش می‌یابد و تاب‌آوری سیاسی-اجتماعی نظام در برابر بحران‌های داخلی و خارجی تقویت می‌شود.

۲-۵. سناریوی دوم: بحران روایت (افق نامطلوب)

این سناریو، بیانگر آینده‌ای است که در آن حکمرانی بر رسانه‌ها، بیشتر جنبه‌ای غیرشفاف، متمرکز، و مبتنی بر دستور از بالا به پایین دارد. درحالی‌که حاکمیت از نظر فناورانه نیز ناتوان و منفعل بوده و قادر به ارائه بدیل‌های جذاب و رقابت‌پذیری در برابر پلتفرم‌ها و روایت‌های قدرتمند رقیب (که اغلب خارج از حاکمیت و مخالف سیاست‌های حکومت هستند)، نیست. در چنین حالتی، اطلاع‌رسانی دیر هنگام یا کلی، رجوع افکار عمومی به شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌های خارجی، گسترش روایت‌های متناقض نهادی، و بی‌اعتمادی و سردرگمی مخاطبان (به‌ویژه نسل جوان، به دلیل ناتوانی روایت رسمی در برقراری ارتباط زبانی با آنان) سبب بروز برخی بحران‌های اقتصادی-اجتماعی می‌شود. در این شرایط، غلبه روایت‌های بیرونی و سلطه رسانه‌های خارجی موجب جابه‌جایی مرجعیت خبر رسانه‌های داخلی و قرار گرفتن آن‌ها در نقش واکنشی (تأیید/تکذیب ثانویه) و سرانجام، شکل‌گیری وابستگی شناختی می‌شود.

۱- ۲- ۵. ویژگی‌های مهم و منطق شکل‌گیری

● ناهماهنگی ساختاری و واکنش‌پذیری: فضای رسانه‌ای داخلی، دچار چندپارگی و ناهماهنگی بین نهادهای متکثر است. رسانه‌های رسمی غالباً در موضع دفاعی، واکنشی، و انکاری بوده و نمی‌توانند روایت‌هایی پیش‌دستانه، جذاب، و مبتنی بر واقعیت‌های پیچیده اجتماعی تولید کنند. یکی از خبرگان در حوزه رسانه ملی در این باره اظهار داشت: «ما همیشه در مقام واکنش و تکذیب هستیم، نه در مقام روایت‌سازی اولیه» (مصاحبه شماره ۵، کد: واکنشی شدن رسانه رسمی، ۱۴۰۳). این گزاره در مصاحبه‌های دیگری نیز تکرار شد؛ به عنوان مثال، خبره دیگری تأکید کرد: «زبان روایت رسمی با زبان نسل جوان، فاصله عمیقی دارد و همین شکاف زبانی، بزرگ‌ترین مانع اقناع است» (مصاحبه شماره ۱۱، کد: شکاف نسلی در روایت، ۱۴۰۵)؛

● سلطه روایت‌های بیرونی و انتقال مرجعیت: به دلیل ضعف محتوایی، فناورانه، و زبانی رسانه‌های داخلی، مرجعیت خبری، تفسیری، و روایی به سمت پلتفرم‌های فراملی و رسانه‌های معارض خارجی انتقال می‌یابد و جامعه برای فهم و تفسیر رویدادهای داخلی و بین‌المللی به منابع بیرونی وابسته می‌شود؛

● شکاف عمیق و بی‌اعتمادی نظام‌مند دولت-ملت: بی‌اعتمادی در این سناریو به حدی گسترش و تعمیق می‌یابد که هر پیام رسمی با پیش‌فرض عدم صداقت و تحریف دریافت می‌شود و به تدریج، تجربه زیسته شهروندان به کلی از گفتمان رسمی جدا افتاده و یک شکاف هویتی-شناختی ایجاد می‌شود؛

● اقتصاد رسانه در بحران و تضعیف نهادهای حرفه‌ای: رسانه‌های حرفه‌ای رسمی به دلیل کاهش شدید اعتبار، مقبولیت، و درآمد، در بقا و انجام مأموریت حرفه‌ای خود دچار مشکل می‌شوند.

۲- ۲- ۵. پیامدهای مؤثر بر مشروعیت

● مشروعیت سیاسی، دچار فرسایش تدریجی، نظام‌مند، و گسترده می‌شود؛

● مشروعیت عمدتاً به مشروعیت بقاگرای ضعیف تقلیل می‌یابد که تنها بر پایه ارائه حداقلی از خدمات و ابزارهای امنیتی استوار بوده و فاقد هرگونه پشتوانه رضایت فعالانه و داوطلبانه است؛

● هر بحران اجتماعی، اقتصادی، یا سیاسی‌ای، به سرعت و به سهولت به بحران تمام‌عیار

مشروعیت تبدیل می‌شود. هزینه کنترل اجتماعی و حفظ نظم به صورت نمایشی افزایش می‌یابد.

۳-۵. سناریوی سوم: امنیتی‌سازی رسانه (افق محافظه کارانه)

این سناریو، نشان‌دهنده آینده‌ای است که در آن حاکمیت، به رغم برخورداری از فناوری پیشرفته نظارتی و کنترلی، شفافیت و فضای مشارکت را قربانی اولویت مطلق امنیت و ثبات می‌کند. در چنین حالتی، نخست، در خصوص بحران‌های امنیتی یا منطقه‌ای باید گفت، پوشش حداقلی اخبار با تأکید بر «ثبات» و کنترل اوضاع با حذف/ نادیده گرفتن پرسش‌های اجتماعی و اقتصادی مرتبط همراه خواهد بود؛ دوم اینکه، فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی با افزایش فیلترینگ، محدودسازی پلتفرم‌ها یا نظارت الگوریتمی شدید، و مهاجرت کاربران به رسانه‌ها و پلتفرم‌های خارجی مواجه می‌شود؛ و سوم اینکه رسانه‌های داخلی دچار خودسانسوری روزنامه‌نگاران، کاهش گزارش‌های میدانی، و تضعیف اعتبار رسانه‌های رسمی نزد افکار عمومی می‌شوند و درواقع، فناوری‌های نوین و استفاده از تحلیل داده برای رصد و پیشگیری امنیتی در مقابل عدم استفاده از فناوری برای شفافیت یا پاسخ‌گویی بوده و نوعی انسداد روایت که در آن روایت رسمی غالب و غیرقابل چالش براساس حذف روایت‌های رقیب به جای رقابت اقناعی و افزایش شکاف میان روایت رسمی و واقعیت اجتماعی رخ می‌دهد.

۱-۳-۵. ویژگی‌های اصلی و منطق شکل‌گیری

● کنترل همه‌جانبه و متکی به فناوری اطلاعات: در این وضعیت از ابزارهای پیشرفته‌ای مانند هوش مصنوعی، تحلیل کلان‌داده، شنود دیجیتال، و سانسور هوشمند برای رصد، فیلتر، محدودسازی، و جهت‌دهی جریان اطلاعات استفاده می‌شود. هدف غایی، ایجاد یک محیط اطلاعاتی ایزوله، کنترل‌شده، و قابل پیش‌بینی است؛ برای نمونه، یکی از خبرگان فعال در حوزه سیاست‌گذاری فضای مجازی، این وضعیت را چنین توصیف کرده است: «در این مدل، امنیت مطلق بر هر ارزش دیگری ترجیح داده می‌شود و رسانه به ابزاری برای مدیریت بحران تقلیل می‌یابد، نه برای اعتمادسازی» (مصاحبه شماره ۹، کد: اولویت امنیت مطلق، ۱۴۰۵). خبره دیگری با اشاره به پیامدهای این رویکرد هشدار داد: «انسداد روایت‌های رقیب ممکن است در کوتاه‌مدت ثبات ایجاد کند، اما در بلندمدت، شکاف بین حاکمیت و جامعه را عمیق‌تر خواهد کرد» (مصاحبه شماره ۲، کد: انسداد روایت، ۱۴۰۵).

- تولید انبوه روایت‌های رسمی یکسان و یکپارچه: رسانه‌های داخلی تحت نظارت شدید، عمیقاً همسان‌سازی و همگون شده و به بلندگوهای واحد و هم‌صدا برای پخش روایت رسمی تبدیل می‌شوند. تنوع، استقلال، و نقادی رسانه‌ای به حداقل ممکن کاهش می‌یابد؛
- انسداد گفتمان رقیب و حذف صداها: متفاوت: هرگونه صدای منتقد، مستقل، یا متفاوت، قابل تحمل نبوده و شناسایی، حذف، یا خاموش می‌شود. اگرچه فضای عمومی، ظاهری آرام و عاری از تنش دارد، اما فاقد پویایی، گفت‌وگوی واقعی، و نوآوری فکری است؛
- مهاجرت دیجیتال نخبگان و گسست شناختی: جامعه نخبگانی، دانشگاهیان، روزنامه‌نگاران، و بخش‌های آگاه جامعه، به پلتفرم‌های امن و خارجی مهاجرت می‌کنند و گسست دیجیتالی-شناختی خطرناکی میان حاکمیت و بخش‌های پیشرو جامعه ایجاد می‌شود.

۲-۳-۵. پیامدهای مؤثر بر مشروعیت

- مشروعیت سیاسی به مشروعیت مبتنی بر فناوری تبدیل می‌شود. این مشروعیت، مبتنی بر اجبار، نظارت همه‌جانبه، و ارائه امنیت (واقعی یا ادراک‌شده) است.
- مشارکت سیاسی به حداقل ممکن و ظاهری کاهش می‌یابد و جامعه، سیاست‌زدایی و منفعل می‌شود. رضایت، منفعلانه، ترس‌آلود، و ناشی از بی‌تفاوتی است؛
- نارضایتی انباشته و عمیق در زیر سطح به‌ظاهر آرام جامعه رشد می‌کند و در صورت تضعیف ابزارهای کنترل فناورانه یا رویارویی با یک شوک بزرگ بیرونی یا داخلی، می‌تواند به‌گونه‌ای انفجاری و کنترل‌ناپذیر بروز کند.

۴-۵. سناریوی چهارم: جهش فناورانه (افق تحول‌زا)

این سناریو، آینده‌ای را ترسیم می‌کند که در آن حکومت، با برگرفتن رویکردی شفاف و مشارکت‌جو، از فناوری پیشرفته نه برای کنترل، بلکه برای تعامل هوشمند، بهبود کارآمدی حکمرانی، و پاسخ‌گویی سریع بهره می‌برد. در چنین وضعیتی، در چنین وضعیتی، مدیریت بحران‌های اجتماعی-اقتصادی با بهره‌گیری از داده‌های شبکه‌های اجتماعی ممکن می‌شود و رصد نگرانی‌های عمومی، امکان اطلاع‌رسانی سریع و متناسب با دغدغه‌های واقعی جامعه را فراهم می‌آورد. از سوی دیگر، سکوهای بومی رسانه‌ای با توسعه سکوهای داخلی، خدمات متنوع، اعتمادپذیر، و رقابت‌پذیری را ارائه می‌دهند. این امر زمینه بازگشت مرجعیت خبری به داخل کشور را فراهم می‌کند. فناوری‌های جدید و هوش مصنوعی نیز در سیاست‌گذاری

رسانه‌ای نقش آفرینی مؤثری دارند. تحلیل کلان‌داده‌ها، امکان پیش‌بینی بحران‌های ارتباطی را فراهم می‌سازد و مداخله پیشگیرانه را به‌جای واکنش دیر هنگام ممکن می‌کند. همچنین، شفافیت هوشمند از طریق داشبوردهای عمومی، داده‌باز، و گزارش‌های دیجیتال، اعتماد عمومی را افزایش می‌دهد. این فرایند بدون افشای اطلاعات حساس صورت می‌گیرد. در نتیجه، فناوری نه به‌عنوان ابزار صرف کنترل یا تبلیغ، بلکه به‌مثابه ابزاری برای اقناع، پیش‌بینی، و تعامل، ایفای نقش می‌کند.

۱-۴-۵. ویژگی‌های اساسی و منطق شکل‌گیری

● دولت دیجیتال و حکمرانی داده‌محور: تصمیم‌گیری‌های سیاستی، بر پایه تحلیل داده‌های اجتماعی، رصد افکار عمومی، و شواهد عینی انجام می‌شود و داده‌های شفاف عملکرد نهادها، به‌صورت برخط در دسترس عموم قرار می‌گیرد؛

● خدمت‌رسانی و پاسخ‌گویی هوشمند و شخصی‌شده: از فناوری‌هایی مانند چت‌بات‌های هوشمند و پلتفرم‌های یکپارچه شکایات و پیشنهادات برای تعامل مستقیم، دریافت بازخورد، و ارائه خدمات استفاده می‌شود. سرعت، دقت، و کیفیت پاسخ‌گویی افزایش چشمگیری می‌یابد؛

● پلتفرم‌های بومی رقابت‌پذیر و جذاب: به‌جای سیاست مسدودسازی، پلتفرم‌های داخلی با ارائه خدمات برتر، جذابیت کاربری، احترام به حریم خصوصی، و امنیت داده، رقابت طبیعی و سالم با نمونه‌های خارجی را می‌پذیرند و مرجعیت دیجیتال را به‌داخل باز می‌گردانند؛

● شهروندی دیجیتال فعال و مشارکت ساختاریافته: بسترهای الکترونیکی امن و نهادینه‌شده برای مشارکت ساختاریافته شهروندان در فرایندهای سیاست‌گذاری، نظارت بر اجرا، و ارزیابی، مانند طرح‌های نظرسنجی‌های تعاملی پیچیده، فراهم می‌شود.

۲-۴-۵. پیامدهای مؤثر بر مشروعیت

● مشروعیت سیاسی عمدتاً بر پایه کارآمدی بالا، شفافیت، و پاسخ‌گویی سریع بازسازی می‌شود. این الگو می‌تواند به مشروعیت دیجیتال یا مشروعیت خدماتی تعبیر شود؛

● اعتماد عمومی از مسیر تجربه مستقیم و ملموس شهروندان از کارکرد مؤثر، کارآمد، و پاسخ‌گوی نظام احیا می‌شود. مشروعیت اگرچه ممکن است فاقد عمق عاطفی سناریوی

مشارکتی باشد، اما از پایداری، ثبات، و مقبولیت بالایی برخوردار است؛

• ریسک اصلی این سناریو، انحراف تدریجی به سمت سناریوی سوم (امنیتی سازی) است؛ به گونه ای که استفاده از همان زیرساخت های فناورانه و داده محور قدرتمند برای نظارت گسترده، پروفایلینگ شهروندان، و مهندسی اجتماعی، در صورت تغییر اولویت های حکمرانی، حفظ تعادل دقیق بین کارآمدی و حریم خصوصی، و تضمین شفافیت در استفاده از فناوری، چالش کلیدی و دائمی این مسیر خواهد بود.

۶. بحث و تحلیل تطبیقی سناریوها

براساس یافته های پژوهش — که در قالب چهار سناریوی متمایز به دست آمد — در این بخش، سناریوها از سه منظر کلیدی (۱) منابع مشروعیت در هر سناریو؛ (۲) پویایی ها و امکان گذار بین آن ها؛ و (۳) نقش بازیگران مختلف در شکل دهی به این گذارها بررسی و تحلیل می شوند.

۱-۶. تحلیل منابع مشروعیت در سناریوهای چهارگانه: از رضایت تا اجبار

مقایسه سناریوها نشان می دهد که هریک، الگوی متمایزی از مشروعیت سیاسی را تولید یا تخریب می کنند که مبتنی بر ترکیب متفاوتی از منابع سه گانه مشروعیت (نهادی، کارکردی، و مشارکتی) است.

مشروعیت در سناریوی مشارکتی، ترکیبی و پایدار است. در این سناریو، مشروعیت بر سه پایه استوار است. مشروعیت کارکردی ناشی از حکمرانی اثربخش و شفاف؛ مشروعیت مشارکتی برآمده از فرصت های واقعی برای مداخله شهروندان در گفتمان عمومی و سیاست گذاری؛ و سرانجام، مشروعیت نهادی تقویت شده از طریق رعایت چارچوب های مقبول تنظیم گری. این یافته با اجماع بالایی در میان خبرگان همراه بود. یکی از مصاحبه شوندها با اشاره به تجربه زیسته شهروندان گفت: «مردم وقتی ببینند آمارهای واقعی به آن ها گفته می شود و در تصمیم گیری ها مشارکت داده می شوند، اعتماد از دست رفته باز می گردد» (مصاحبه شماره ۷، کد: شفافیت پیش دستانه، ۱۴۰۵). تجربه دیگری بر بعد کارکردی تأکید کرد و افزود: «تنها شفافیت، بدون کارآمدی کافی نیست؛ مردم باید نتیجه ملموس شفافیت را در زندگی روزمره خود حس کنند» (مصاحبه شماره ۱۴، کد: کارآمدی پاسخگو، ۱۴۰۵).

درواقع، این سه وجه، اعتماد قابل تعمیم و رضایت فعالانه ایجاد می کنند که پایدارترین شکل مشروعیت است. در خصوص سناریوی بحران روایت — که فرسایش مشروعیت را در پی دارد — باید

گفت، این سناریو، نشان‌دهنده وضعیتی است که در آن هر سه منبع مشروعیت به‌طور هم‌زمان تضعیف می‌شوند؛ به‌گونه‌ای که عملکرد حاکمیت ناموفق جلوه می‌کند (تضعیف مشروعیت کارکردی)، شهروندان خود را بی‌اثر می‌بینند (تضعیف مشروعیت مشارکتی)، و نهادهای رسانه‌ای اعتبار خود را از دست می‌دهند (تضعیف مشروعیت نهادی). در چنین شرایطی، نظام سیاسی، ممکن است تنها بر مشروعیت بقاگرا متکی باشد که صرفاً مبتنی بر ارائه حداقلی از خدمات و جلوگیری از فروپاشی کامل، و فاقد هرگونه پشتوانه رضایت است.

در بررسی سناریوی سوم امنیتی‌سازی نیز باید گفت، مشروعیت بقاگرای فناورانه خواهد بود. در این وضعیت، مشروعیت، عمدتاً از یک منبع خاص ولی شکننده، یعنی تضمین امنیت و ثبات از طریق کنترل فناوری سرچشمه می‌گیرد. این الگو، نوعی مشروعیت کارکردی تحریف‌شده را ارائه می‌دهد که در آن «کارآمدی» نه در خدمت رفاه عمومی، بلکه در خدمت نظم امنیتی تعریف می‌شود. در سناریوی سوم، مشروعیت مشارکتی تقریباً وجود ندارد و مشروعیت نهادی به اطاعت از قوانین محدودکننده تقلیل می‌یابد. اگرچه این مشروعیت می‌تواند در کوتاه‌مدت ثبات ایجاد کند، اما به‌دلیل نادیده انگاشتن گفتمان و انباشت نارضایتی، در بلندمدت شکننده است.

در بیان رابطه مشروعیت و رسانه در سناریوی چهارم جهش فناورانه نیز باید به مشروعیت دیجیتال یا خدماتی اشاره کرد. این سناریو بر بازسازی مشروعیت از طریق تقویت مشروعیت کارکردی متمرکز است که در آن کارآمدی بالا، پاسخ‌گویی سریع، و ارائه خدمات دیجیتال شخصی‌شده، می‌تواند رضایت و اعتماد مبتنی بر عملکرد را ایجاد کند. با این حال، چالش احتمالی سناریو می‌تواند به‌نوعی محتوای ساختاری حاکمیت را تحت‌تأثیر قرار دهد؛ زیرا، اگر این کارآمدی با افزایش واقعی مشروعیت مشارکتی (فرصت‌های دموکراتیک) همراه نشود، ممکن است به نوعی تکنوکراسی اقتدارگرا یا پاتریمونیالیسم دیجیتال منجر شود که در آن شهروندان، بیشتر «مصرف‌کنندگان راضی خدمات» هستند، و کمتر به‌منزله «مؤثران فعال سیاسی» نگرسته می‌شوند؛ بنابراین، پایداری این مشروعیت، مشروط به تزریق مداوم موفقیت‌های کارکردی است.

۲-۶. پویایی و امکان‌گذار بین سناریوها: نقش انتخاب‌های سیاستی

به‌طور طبیعی، سناریوها، وضعیتی پایانی و ایستا ندارند و حاکمیت‌ها می‌توانند تحت‌تأثیر انتخاب‌های محوری، شوک‌های بیرونی، یا تحولات درونی، از یک سناریو به سناریوی دیگر

حرکت کنند. درواقع، یکی از مزایای تحلیل‌های آینده‌پژوهانه نیز توجه به چنین حالت‌هایی است. بر همین اساس و با عنایت به یافته‌های به‌دست‌آمده از خبرگان، تحلیل این مسیرهای احتمالی برای برنامه‌ریزی راهبردی در خصوص رابطه‌ی مشروعیت، حکمرانی، و رسانه در قالب‌های زیر حیاتی می‌شود:

● مسیر قهقرایی^۱: مسیری محتمل مربوط به حرکت از بحران روایت به‌سوی امنیتی‌سازی است. چنانچه حاکمیت از مدیریت گفتمان ناتوان شود، ممکن است برای جلوگیری از هرج‌ومرج اطلاعاتی، به‌عنوان واکنش، به‌سوی کنترل فناوری شدید گرایش یابد. این وضعیت، به‌معنای گذاری محافظه‌کارانه است که هزینه‌های امنیتی و اجتماعی آن بسیار بالا خواهد بود. یکی از خبرگان با بیش از دو دهه تجربه در حوزه حکمرانی فضای مجازی این احتمال را چنین توصیف کرد: «وقتی روایت رسمی، قدرت اقناع خود را از دست می‌دهد، طبیعی است که دستگاه امنیتی به‌جای عقب‌نشینی، با ابزارهای فناورانه سعی در کنترل فضای اطلاعاتی داشته باشد. این یک واکنش قابل‌پیش‌بینی است» (مصاحبه شماره ۶، کد: قهقرا به امنیتی‌سازی، ۱۴۰۵). خبره دیگری با تأکید بر هزینه‌های این گذار هشدار داد: «این مسیر اگرچه در کوتاه‌مدت ممکن است هرج‌ومرج را متوقف کند، اما هزینه‌های امنیتی و اعتباری آن در بلندمدت بسیار سنگین خواهد بود» (مصاحبه شماره ۱۷، کد: هزینه‌های گذار قهقرایی، ۱۴۰۵).

● مسیر تحول تدریجی^۲: مربوط به گذار از امنیتی‌سازی یا بحران روایت به‌سوی مشارکتی است که می‌تواند پایدارترین مسیر را در پی داشته باشد. این گذار، نیازمند یک تغییر پارادایم در ذهنیت حکمرانی درباره حرکت از دیدگاه امنیتی -کنترلی به دیدگاه اعتمادسازی-تعاملی است. این فرایند ممکن است از طریق گام‌هایی مانند افزایش تدریجی شفافیت در حوزه‌های غیرحساس، تقویت رسانه‌های عمومی مستقل، و گسترش گفت‌وگوی ساختاریافته با جامعه مدنی آغاز شود؛

● مسیر انحرافی^۳: یکی از ریسک‌های مهم در بررسی سناریوها مربوط به سناریوی جهش فناورانه و انحراف آن به‌سوی امنیتی‌سازی است. در صورتی که اراده سیاسی برای حفظ شفافیت تضعیف شود، همان زیرساخت‌های پیشرفته داده‌محور می‌توانند به ابزار نظارت همه‌جانبه و کنترل

1. Regression

2. Gradual Transformation

3. Deviation

گفتمان تبدیل شوند. تضمین اینکه فناوری در خدمت آزادی اطلاعات و پاسخ‌گویی و نه محدودیت آن باشد، نیازمند نهادهای نظارتی مستقل و چارچوب‌های حقوقی شفاف است.

۳-۶. نقش بازیگران مهم در شکل‌دهی به آینده

در تبیین سومین محور اصلی مؤثر بر سناریوها باید گفت، تحقق هریک از این سناریوها، نتیجه کنش و واکنش مجموعه‌ای از بازیگران است. در همین چشم‌انداز، دولت (بازیگر تعیین‌کننده) نقش تعیین‌کننده‌ای در تنظیم‌گری (آزادسازی یا محدودسازی)، سرمایه‌گذاری در فناوری‌های تعاملی یا کنترلی، و مهم‌تر از همه، پایبندی به شفافیت — به‌منزله مهم‌ترین عامل جهت‌دهنده به مسیر آینده — دارد. تصمیم‌گیری در مورد قوانین حوزه فضای مجازی، حمایت از پلتفرم‌های بومی، و نحوه برخورد با رسانه‌های مستقل، نشانه‌های آشکار نوع جهت‌گیری نظام است. یکی از خبرگان با پیشینه فناوری اطلاعات در این باره اظهار داشت: «دولت می‌تواند سامانه‌های پاسخ‌گویی سریع و شفاف را فعال سازد. مسئله، اراده سیاسی است (مصاحبه شماره ۱۵، کد: هوش مصنوعی در خدمت پاسخ‌گویی، ۱۴۰۵).

جامعه نیز به‌عنوان یکی دیگر از بازیگران توانمندساز یا بازدارنده بسیار مؤثر است. سطح سواد رسانه‌ای و دیجیتال شهروندان تعیین می‌کند که آیا آن‌ها مصرف‌کنندگان منفعل محتوای بیرونی هستند یا منتقدان آگاه و مشارکت‌کنندگان فعال در تولید گفتمان داخلی به‌شمار می‌آیند. در همین راستا، سرمایه اجتماعی و وجود نهادهای مدنی قوی می‌تواند تقاضا برای حکمرانی مشارکتی را افزایش داده و هزینه حرکت به‌سوی کنترل امنیتی را بالا ببرد. شکاف نسلی و بی‌اعتمادی، جامعه را به‌سوی پذیرش سناریوهای نامطلوب سوق می‌دهد. یک خبره حوزه ارتباطات و افکار عمومی در این باره گفت: «نسل جوان ایران با اینترنت بزرگ شده است. شما نمی‌توانید با زبان دهه شصتی با او حرف بزنید و انتظار اقتناع داشته باشید. این شکاف زبانی و نسلی به سرمایه اجتماعی حاکمیت آسیب جدی می‌زند (مصاحبه شماره ۱۱، کد: شکاف نسلی، ۱۴۰۵).

افزون بر این، بازیگران فراملی — که نقش عامل تشدیدکننده یا تضعیف‌کننده را ایفا می‌کنند — نیز کنشگران مؤثری هستند. بازیگران خارجی از طریق جنگ روایت‌ها، ارائه پلتفرم‌های جایگزین، و اعمال فشارهای فناورانه (مانند تحریم‌های سایبری یا محدودیت دسترسی به فناوری‌های پیشرفته)، می‌توانند تنگناها و فرصت‌های پیش‌روی حکمرانی داخلی

را تشدید کنند. از این منظر، ناتوانی در تولید روایت‌های مقبول داخلی، میدان را برای نفوذ روایت‌های رقیب باز می‌کند.

برای نمونه، شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی‌زبان معارض (مانند بی‌بی‌سی فارسی، من‌وتو و ایران اینترنشنال) در بحران‌های مختلف با روایت‌سازی سریع، تصویر کاملاً متفاوتی از رویدادها ارائه داده‌اند و در مواقعی که رسانه‌های رسمی دچار سکون یا تأخیر در اطلاع‌رسانی شده‌اند، این شبکه‌ها با مصادیق مختلفی مانند پوشش زنده اعتراضات توانسته‌اند جایگاه مرجعیت خبری را کسب کنند. همچنین، سکوهای فراملی‌ای مانند تلگرام، اینستاگرام، و ایکس (توییتر سابق) با ارائه فضایی بدون محدودیت (نسبت به پلتفرم‌های داخلی) و الگوریتم‌های شخصی‌سازی‌شده، کاربران ایرانی را به سمت خود جذب کرده‌اند. سیاست تحریم‌های فناوریانه علیه ایران (مانند ممنوعیت فروش تجهیزات پیشرفته شبکه و نرم‌افزارهای تخصصی هوش مصنوعی) از سوی بازیگران فراملی نیز توان حکمرانی داخلی برای توسعه پلتفرم‌های بومی و رقابت‌پذیر را محدود کرده و درعمل، کشور را به‌سوی سناریوی «بحران روایت» (در صورت ضعف فناوریانه) یا «امنیتی‌سازی» (در صورت توسل به کنترل صرف) سوق می‌دهند.

تحلیل تطبیقی سناریوها نشان می‌دهد که آینده مشروعیت سیاسی در ایران در تقاطعی راهبردی قرار دارد. انتخاب میان الگوی «کنترل امنیتی» و «تعامل مشارکتی»، و همچنین، نحوه به‌کارگیری فناوری‌های نوین، سرنوشت‌ساز خواهد بود. این انتخاب‌ها نه تنها در حوزه رسانه، بلکه در کلیت رابطه دولت و ملت تعیین‌کننده است. سناریوی مطلوب (مشارکتی)، نیازمند سرمایه‌گذاری هم‌زمان در راستای ایجاد نهادهای شفاف، فناوری‌های تعاملی، و سرمایه اجتماعی است. غفلت از هریک از این ارکان، سیستم را به‌سوی سناریوهای نامطلوب با هزینه‌های مشروعیتی و امنیتی فزاینده سوق خواهد داد.

نتیجه‌گیری

در عصری که با انفجار اطلاعات، جنگ روایت‌ها، و گذار به زیست‌بوم دیجیتال شناخته می‌شود، یافته‌ها نشان می‌دهند که الگوی حاکم بر رابطه حکومت و رسانه، نه یک متغیر فرعی، بلکه متغیر تعیین‌کننده‌ای در تولید یا فرسایش مشروعیت سیاسی است.

این پژوهش با گذر از تحلیل‌های خطی و ایستا و با بهره‌گیری از روش‌شناسی

آینده‌پژوهانه و ترکیب داده‌های کیفی و کمی، چهار چشم‌انداز بدیل حکمرانی مشارکتی، بحران روایت، امنیتی‌سازی، و جهش فناورانه را به‌عنوان محتمل‌ترین سناریوهای پیش‌رو ارائه کرده که بررسی پیامدهای هر انتخاب را در افق زمانی بلندمدت بازتاب می‌دهند. تحلیل تطبیقی این آینده‌ها آشکار می‌کند که مشروعیت سیاسی در ایران، بیش از هر زمان دیگری، از کارکرد اقتصادی یا امنیتی صرف فراتر رفته و در گرو کیفیت تعامل اطلاعاتی، گفتمانی، و اعتمادآفرین بین حکومت و شهروندان است.

جدول شماره (۴). تحلیل تطبیقی سناریوهای حکمرانی رسانه‌ای از منظر منابع مشروعیت، پویایی، گذار، و نقش بازیگران

ردیف	تخصص خبره	سابقه (سال)	مضمون اصلی (کد محوری)	نمونه نقل قول های کلیدی
۱	آموزش و سواد رسانه‌ای	۱۷	نقش سواد رسانه‌ای در کاهش چندپارگی شناختی	شهروندی که سواد رسانه‌ای دارد، نه طعمه آسان روایت‌های دروغین می‌شود و نه درمانده از تشخیص حقیقت.
۲	حکمرانی عمومی	۲۰	هزینه‌های سنگین گذار قهقرایی	کنترل شدید اطلاعات در کوتاه‌مدت آرامش ایجاد می‌کند، اما هزینه‌های بلندمدت آن از نظر اعتماد عمومی بالاست
۳	روزنامه‌نگاری حرفه‌ای	۲۲	خودسانسوری و کاهش گزارش‌های میدانی	بسیاری از همکارانم به خودشان اجازه نمی‌دهند برخی موضوعات را پوشش دهند، حتی پیش از هر دستور رسمی.
۴	حکمرانی عمومی	۲۰	شفافیت به‌مثابه ضرورت راهبردی	شفافیت فقط یک ارزش نیست؛ یک ضرورت بقا برای حاکمیت در عصر شبکه‌های اجتماعی است.
۵	مدیریت رسانه ملی	۱۵	واکنشی شدن رسانه رسمی	ما همیشه در مقام واکنش و تکذیب هستیم، نه در مقام روایت‌سازی اولیه.
۶	آینده‌پژوهی راهبردی	۱۲	گذار قهقرایی به امنیتی‌سازی	اگر روایت رسمی قدرت اقتناع خود را از دست دهد، ورود دستگاه امنیتی قابل‌پیش‌بینی است.
۷	توسعه و سیاست‌گذاری	۱۸	حکمرانی داده‌محور به‌جای تصمیم سلیقه‌ای	تصمیمات رسانه‌ای سلیقه‌ای یا واکنشی نه مبتنی بر داده و تحلیل افکار عمومی موجب تخریب اعتماد عمومی است
۸	مطالعات فرهنگی و رسانه	۱۹	مهاجرت مرجعیت خبری به خارج	نسل امروز برای فهم یک رویداد داخلی، اول سراغ اینستاگرام و توییتر می‌رود، نه خبرگزاری رسمی.
۹	سیاست‌گذاری فضای مجازی	۱۴	اولویت امنیت مطلق بر شفافیت	در شرایط بحرانی، امنیت خط قرمز است و هر چیزی فدای آن می‌شود، حتی شفافیت.
۱۰	جامعه‌شناسی سیاسی	۲۵	بازتولید مشروعیت از مسیر اعتماد	مشروعیت در عصر دیجیتال از بالا به پایین توزیع نمی‌شود؛ در تعامل روزمره حکومت و شهروندان ساخته می‌شود

۱۱	ارتباطات و افکار عمومی	۱۴	شکاف نسلی در روایت و زبان	زبان روایت رسمی با زبان نسل جوان فاصله عمیقی دارد؛ این بزرگترین مانع اقتناع است.
۱۲	حقوق ارتباطات	۱۶	تنظیم‌گری هوشمند و مشارکتی	تنظیم‌گری بدون مشارکت ذی‌نفعان، نه تنها کارآمد نیست، بلکه هزینه‌های اجرایی را نیز افزایش می‌دهد.
۱۳	علوم سیاسی	۲۴	فرسایش همزمان سه منبع مشروعیت	وقتی بحران روایت پیش می‌آید، هر سه پایه مشروعیت - کارکردی، مشارکتی و نهادی - با هم فرو می‌ریزند.
۱۴	مدیریت اجرایی رسانه	۲۳	کاهش هزینه‌های حکمرانی در بلندمدت با شفافیت	شفافیت بدون کارآمدی کافی نیست؛ مردم باید نتیجه ملموس شفافیت را در زندگی روزمره خود حس کنند.
۱۵	فناوری اطلاعات	۱۱	هوش مصنوعی در خدمت پاسخگویی	دولت می‌تواند سامانه‌های پاسخگویی سریع و شفاف را فعال سازد/ مسأله اراده سیاسی است.
۱۶	امنیت سایبری	۱۷	نظارت هوشمند به‌جای شفافیت	فناوری می‌تواند بدون ایجاد فضای بسته، تهدیدها را پیش از وقوع خنثی کند.
۱۷	دیپلماسی عمومی	۱۴	نفوذ روایت‌های فراملی در خلأ داخلی	وقتی روایت خود را ندهید، دیگران روایتشان را به جامعه می‌دهند و هزینه‌های امنیتی و اعتباری سنگین می‌شود.
۱۸	شبکه‌های اجتماعی	۱۲	رقابت‌پذیری سکوها بومی	مسدودسازی بدون جایگزینی جذاب، کاربر را به سمت سکوهای خارجی و غیرقابل کنترل سوق می‌دهد.
۱۹	اقتصاد رسانه	۱۳	بحران اقتصادی رسانه‌های رسمی	رسانه‌های رسمی هم از نظر اعتبار و هم از نظر درآمد مشکل جدی دارند. این دو بحران همدیگر را تغذیه می‌کنند.
۲۰	مدیریت بحران و ارتباطات	۱۵	اطلاع‌رسانی دیر هنگام و تشدید بحران	واکنش دیر هنگام در بحران، بدتر از سکوت است؛ چون به مردم می‌فهماند شما یا نمی‌دانید یا نمی‌خواهید بگویید.

در همین راستا، نحوه بازاندیشی در پارادایم حکمرانی رسانه‌ای مشتمل بر حرکت از ذهنیت کنترل و امنیت‌سازی صرف به‌سوی تنظیم‌گری هوشمند و اعتمادسازی، سرمایه‌گذاری راهبردی و تخصیص منابع به‌صورت هماهنگ برای تقویت سواد رسانه‌ای ملی، توسعه پلتفرم‌های بومی رقابت‌پذیر و ایجاد نهادهای شفاف و پاسخگو و تصمیم‌گیری مبتنی بر آینده‌نگری (ارزیابی مستمر سیاست‌ها و تصمیمات کلان بر مبنای تأثیر آن‌ها بر مسیر حرکت به سمت سناریوهای مطلوب و دوری از سناریوهای نامطلوب) می‌تواند در تقویت یا کاهش تأثیرات رسانه بر مشروعیت مؤثر باشد.

یکی دیگر از نکات مهم حاصل از سناریوها، هشدار در مورد مسیرهای مبتنی بر کنترل امنیتی (سناریوی امنیتی‌سازی) یا انفعال حکمرانان (سناریوی بحران روایت) است؛ زیرا، اگرچه این وضعیت‌ها ممکن است در گام نخست، تصور ثبات کوتاه‌مدت ایجاد کنند، اما در

بلندمدت به فرسایش نظام‌مند سرمایه اجتماعی، انباشت نارضایتی، و افزایش شکنندگی ساختاری می‌انجامد. در مقابل، مسیرهای مطلوب (مشارکتی و جهش فناورانه مسئولانه) که بر شفافیت، پاسخ‌گویی، و کارآمدی مشروعیت‌بخش استوارند، اگرچه ممکن است با دشواری‌های گذار مواجه باشند، اما تنها مسیرهای پایدار برای بازتولید اعتماد عمومی و تقویت تاب‌آوری ملی هستند.

سناریوی محقق شدن، نتیجه مجموع تصمیماتی است که در مورد میزان شفافیت، نوع تعامل با جامعه، و جهت سرمایه‌گذاری فناورانه اتخاذ می‌شود. اگرچه فشارهای داخلی و خارجی ممکن است سبب کنترل شدید و کوتاه‌مدت شوند، اما درس اصلی سناریوهای تحلیل‌شده این است که امنیت پایدار و مشروعیت اصیل، نه در انسداد، بلکه در اعتماد و نه در یکسان‌سازی، بلکه در مدیریت هوشمند تکرار، ساخته می‌شود.

پیشنهادهای پژوهش

- تدوین «سند راهبردی حکمرانی فضای مجازی و رسانه» با رویکرد آینده‌نگر: ایجاد و تحقق یک سند فراگیر که سه هدف رقابت‌پذیری پلتفرم‌های بومی، ارتقای سواد رسانه‌ای ملی، و تنظیم‌گری هوشمند با مشارکت نهادهای مدنی را به‌طور هم‌زمان پیگیری کند. این سند باید مبتنی بر شناخت واقعی الگوی مصرف رسانه‌ای نسل جوان و تحولات فناورانه جهانی باشد؛
- ایجاد نهادهای میانجی در حوزه رسانه‌ای برای اعتمادسازی و گفت‌وگو: تشکیل شوراهای عمومی-تخصصی با تأکید بر حوزه‌های حساس (مانند فرهنگ، سلامت، اقتصاد، محیط‌زیست) با حضور نمایندگان دستگاه‌های اجرایی، رسانه‌های معتبر، دانشگاهیان، و سازمان‌های مردم‌نهاد. وظیفه این شوراهای رصد شکاف روایت رسمی و تجربه زیسته، ارائه تحلیل مشترک، و تولید محتوای آموزشی و اقناعی برای عموم خواهد بود.
- سیاست‌گذاری مبتنی بر داده و شفافیت هوشمند (گذار به‌سوی جهش فناورانه مطلوب) از طریق:

○ راه‌اندازی سامانه شفافیت ملی: انتشار عمومی و قابل‌فهم داده‌های کلان عملکردی دستگاه‌ها (پیشرفت پروژه‌ها، تخصیص بودجه، شاخص‌های رفاهی) به‌صورت برخط و تعاملی؛

○ استفاده هدفمند از فناوری‌های جدید، به‌ویژه هوشواره، برای بهبود خدمات و

پاسخ‌گویی: توسعه چت‌بات‌های هوشمند دولتی برای پاسخ‌گویی به پرسش‌های شهروندان، و به‌کارگیری تحلیل احساسات بر روی داده‌های شبکه‌های اجتماعی برای شناسایی زودهنگام نارضایتی‌های اجتماعی و بهبود سیاست‌ها؛

• توانمندسازی محیط رسانه‌ای (پیش‌شرط حرکت به‌سوی مشارکت): حمایت مشروط از رسانه‌های حرفه‌ای و ارائه مشوق‌های مالیاتی به رسانه‌هایی که به استانداردهای حرفه‌ای، شفافیت منابع مالی، و تولید محتوای مبتنی بر واقعیت پایبندند؛

• سرمایه‌گذاری در حوزه منابع انسانی و اجتماعی (مبنای مشروعیت پایدار): مانند گنجاندن «سواد رسانه‌ای، اطلاعاتی، و دیجیتال» در سرفصل‌های درسی مقاطع تحصیلی و اجرای پویش‌های ملی آگاه‌سازی برای عموم شهروندان با تأکید بر تفکر انتقادی و تشویق و حمایت از رسانه‌هایی که به مسائل عینی و روزمره مردم می‌پردازند تا پیوند بین گفتمان کلان و زندگی روزمره تقویت شود.*

منابع

- بشیریه، حسین (۱۳۸۹). جامعه‌شناسی سیاسی. چاپ هجدهم. تهران: نشر نی.
- برگر، پیتر ال؛ لاکمن، توماس (۱۳۹۵). ساخت اجتماعی واقعیت: رساله‌ای در جامعه‌شناسی شناخت. ترجمه فرخ فاضلی. تهران: نشر نی.
- پاتنام، رابرت دی (۱۴۰۳). بولینگ تک‌نفره: افول و احیای سرمایه اجتماعی در آمریکا. ترجمه قربان عباسی. تهران: انتشارات شیرازه.
- رحمانی، مهناز؛ فلاح‌نژاد، علی؛ فلاحی سیف‌الدین، علی (۱۴۰۳). تبارشناسی مشروعیت سیاسی در گفتمان انقلاب اسلامی. فصلنامه علمی پژوهش‌های انقلاب اسلامی، ۱۳(۴)، ۷-۲۴.
- رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۹۶). توسعه و تضاد. چاپ یازدهم. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- رهبرقاضی، محمودرضا؛ ابراهیمی، مرتضی (۱۴۰۲). تأثیر رسانه‌های دیجیتال بر ادراک شهروندان از انتخابات پاک: نقش میانجی ارزش‌های فرهنگی. پژوهشنامه علوم سیاسی، ۱۹(۱)، ۱۰۳-۱۳۰.
- doi: 10.22034/ipsa.2024.504
- سرخیل، بهنام (۱۳۹۸). رسانه و قدرت گفتمانی با تأکید بر انقلاب اسلامی. فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام، ۹(۳)، ۱۷۷-۲۰۵.
- شوارتز، پیتر (۱۳۸۹). هنر دورنگری: برنامه‌ریزی بر پایه سناریو برای مدیران و کارآفرینان. ترجمه عزیز علیزاده. تهران: مؤسسه آموزشی صنایع دفاعی.
- صابر، منوچهر؛ بشیر، حسن؛ مجیدی قهرودی، نسیم؛ مسعودی، امید علی (۱۴۰۱). واکاوی نقش و کارکرد شبکه‌های اجتماعی بر دیجیتالی‌شدن سبک زندگی جوانان تهران. مطالعات بین‌رشته‌ای در رسانه و فرهنگ، ۱۲(۱)، ۲۱۱-۲۴۲.
- عالم، عبدالرحمن (۱۴۰۳). بنیادهای علم سیاست. چاپ سی‌وهشتم. تهران: نشر نی.
- عاملی، سعیدرضا (۱۳۹۲). دوجہانی‌شدن‌ها و آینده رسانه‌ها در ایران. تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر، و ارتباطات.
- قاسمی، محمدهادی؛ عیوضی، محمدرحیم؛ پورعزت، علی‌اصغر؛ پورصادق، ناصر (۱۴۰۴). تحلیل ساختاری چالش‌ها و فرصت‌های حکمرانی و خط‌مشی‌پردازی کشور در افق ۱۴۲۰. فصلنامه علمی حکمرانی متعالی، ۶(۳)، ۶۹-۱۰۵.
- کاستلز، مانوئل (۱۳۹۶). قدرت ارتباطات. ترجمه حسین بصیریان جهرمی. تهران: انتشارات علمی، فرهنگی.
- هایمز، جفری؛ رپ، استیون (۱۳۹۶). جنگ روایت‌ها: رسانه و مشروعیت در قرن بیست‌ویکم. در مجموعه مقالات. ترجمه محمد فلاح. تهران: پژوهشگاه مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- مزیانیان، سعیده (۱۴۰۰). رویکردی نوین در تنظیم‌گری فضای مجازی. حقوق فناوری‌های نوین، ۲(۳)، ۲۹۷-۳۱۹.
- doi: 10.22133/clj.2021.315328.1067
- معمدنژاد، کاظم (۱۴۰۲). وسایل ارتباط جمعی. چاپ سیزدهم. تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی.

ویر، ماکس (۱۳۹۷). اقتصاد و جامعه. ترجمه مصطفی عمادزاده، مهرداد ترابی نژاد، و عباس منوچهری. تهران: نشر نی.

- Berger, P. L., & Luckmann, T. (1966). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Anchor Books.
- Chinedu, Alex Ezeigweneme, Aniekan Akpan Umoh, Valentine Ikenna Ilojiana, & Abimbola Oluwatoyin Adegbite. (2024). Review of Telecommunication Regulation and Policy: Comparative Analysis Usa and Africa. *Computer Science & IT Research Journal*, 5(1), 81-99. <https://doi.org/10.51594/csitrj.v5i1.703>.
- Castells, M. (2009). *Communication Power*. Oxford University Press.
- Digital 2024: Iran— DataReportal – Global Digital Insight.
- Gunitsky, S., & King, G. (2020). *The New Digital Authoritarianism*. Princeton University Press.
- Habermas, J. (2006). Political Communication in Media Society: Does Democracy Still Enjoy an Epistemic Dimension? *Communication Theory*, 16(4), 411-426.
- Hutchins, B., et al. (2017). *Digital Media Sport: Technology, Power and Culture in the Network Society*. Routledge
- Jamieson, K. H. (2020). *Cyberwar: how Russian Hackers and Trolls Helped Elect a President: What We don't, Can't, and Do Know*. Oxford University Press.
- Lippmann, W. (2023). *Public Opinion*, Transaction Publishers. New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.).
- Myers, S. L. (2022). How Social Media Amplifies Misinformation More Than Information. *New York Times*. Available at: <https://www.nytimes.com/2022/10/13/technology/misinformation-integrity-institute-report.html>.
- Zuboff, S. (2019). *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. PublicAffairs